

ਸਭ ਤੋਂ ਉਚਾ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ

ਸਰਕਸ ਵਿਚ ਜੋ ਕ੍ਰਿਸਮ ਅਸੀਂ ਵੇਖੋ ਉਹ ਵੀ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ। ਸੇਵੀਅਤ ਬਚੇ ਸਰਕਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਮੜਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਲਵੋ। ਸਰਕਸ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕੋ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਬਲਾਇਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿਤਾ। ਬੜੇ ਜਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਸਾਫ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਇਥੋਂ ਤਕ ਇਕ ਉਸਦੀ ਘੜੀ ਵੀ ਲਾਹ ਲਈ। ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਘੜੀ ਕਿਥੋਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਕਢਿਆ ਸੀ ਉਹ ਦੇ ਦਿਤਾ।

ਸਰਕਸ ਵਿਚ ਮਸਖਰਿਆਂ ਦਾ ਪਾਰਟ ਅਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਬੜੇ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਅਤੇ ਉਘੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਸਿਧਾਏ ਹੋਏ ਜਾਨਵਰ ਕਮਾਲ ਦਾ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਘੋੜ ਸੁਆਰ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਖੇਡ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਕਮਾਲ ਸੀ।

ਅਤੇ ਇਹ ਪਨੌਰਮਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੇਵਲ ਤੇਰਾਂ ਫੁਟ ਤੇ ਉਚਾਈ ਪੈਦਰਾਂ ਫੁਟ ਸੀ, ਵਿਚ ਵਿਰੋਧਵਾਨਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ (ਨਪੋਲੀਅਨ ਦੀ ਫੌਜੀ ਚੜ੍ਹਾਈ) ਮੁਰਤੀ (ਪੋਟਿੰਗ) ਦੁਆਰਾ ਵਿਖਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਕਮਾਲ ਤਰਨੀਕ ਨਾਲ

ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਸਭਦੇ ਮਕਾਨ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਹੋ ਰਹੀ ਲੜਾਈ ਕਰਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਤਕ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਕੋਈ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਡਿਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਡਿਗ ਕੇ ਹੋਠਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਬਾਵੇਂ ਫਾਸਲਾ ਤੇਰਾਂ ਫੁਟ ਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮੈਦਾਨ ਲਗੇਗਾ, ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਕ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਲਾਮਬੰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗੀ। ਫੌਜਾਂ ਲੜਾਈ ਲਈ ਤਿਆਰ ਖੜੀਆਂ ਦਿਸਣਗੀਆਂ। ਰਸੀ ਫੌਜਾਂ ਨਪੋਲੀਅਨ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੀਆਂ ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਾਹਾਂ ਤੋਂ ਅਗੇ ਵਧਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣੀਆਂ। ਨਿਪੋਲੀਅਨ ਦਾ ਹੈਡਕੁਆਰਟਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੌਜੀ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਵਿਚ ਵੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਸੀਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮਾਸਕੋ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾ ਸਕੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲਮਬਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ, ਅਸੀਂ ਮਾਸਕੋ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਕੰਦ-ਕਾਰ ਕੁਝ ਫਾਸਲੇ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਖਿਆ। ਏਨੀ ਉਚੀ ਇਮਾਰਤ ਹੈ ਕਿ ਆਖਰੀ ਚੋਟੀ ਸਾਲਾ ਤੋਂ ਵੀ ਉਪਰ ਉਠੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਸ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਸਫ਼ਾ 5)

ਜਿਥੇ ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰੇ

ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਗੋਰਕੀ ਪਿੰਡ ਵੇਖਣ ਗਏ ਜਿਥੇ ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰੇ। ਇਹ ਗਲ ਵਰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਦਾ ਖਿੱਤ ਸੀ। ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਇਸ ਬਾਂਠਹਿਰਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ ਇਕ ਮਹਲ ਵਿਚ ਟੈਲੀਫੋਨ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਮਾਸਕੋ ਨਾਲ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੰਪਰਕ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਤੇ ਢਾਕਿਆਂ ਹੈ। ਸਾਹਮਣੇ ਗੋਰਕੀ ਪਿੰਡ ਹੈ ਜੋ ਕੁਝ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਹੈ। ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਮਿਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ ਜਿਸ ਬੰਦਰ ਤੇ ਬੈਠਦੇ ਸਨ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਉਹ ਮਹਲ ਦੀ ਇਕ ਨੁਕਰ ਵਿਚ ਛੱਟੀ ਜਿਹੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਸਾਦਾ ਜਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਸਨ—ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਦਾ ਕਿ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਮਹਲ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਖਾਂ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਗੋਰਕੀ ਵੇਖਦੇ

ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਂ, ਸਾਡੇ ਸਾਥੀ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੋ ਡਾਸੀਏ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਸਾਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿਖਾਉ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਲਕੜੀ ਦੇ ਬਣੇ ਮਕਾਨ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਸੁਦਾ ਫਲੋਟ ਸੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਤੇ ਨਵੇਂ ਫਲੋਟ ਵੀ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਰੁਸੀ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਕਾਲੋਨੀ ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਗਲ ਪਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ।

ਸਾਥੀ ਯਾਕੋਵਿਨ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਛਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ (ਅਜ ਕਲ ਇਕ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਦੇਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ) ਆਖਰ ਬੋਲ ਪਏ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਥੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵਖ ਵਖ ਬੁਝੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਫਲੋਟਾਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਥੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸੋਵੀਅਤ ਬਹਿਰੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰ, ਬਾਬੂ, ਡਾਕਟਰ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਪਰੋ-ਫੈਸਰ ਸਭ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਲਕੜੀ ਦੇ ਬਣੇ ਮਕਾਨਾਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ—ਬਿਜਲੀ, ਪਾਣੀ, ਗੈਸ ਤੇ ਹੋਰ—ਦੁਜੇ ਫਲੋਟਾਂ ਵਿਚ ਹਨ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਅੰਦਰ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਫਲੋਟਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਗਰਮ ਹਨ ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਸੌਂਠੇ ਫੀ ਸਫੀ ਆਬਾਵੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਮਾਸਕੋ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਫਲੋਟ ਉਸਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਮਨਸੂਬੇ ਅਧੀਨ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਲਖ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਨਵੇਂ ਫਲੋਟ ਬਣਨਗੇ ਅਤੇ ਚਾਰ ਲਖ ਹੋਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਫਲੋਟਾਂ ਵਿਚ ਥਾਂ ਮਿਲੇਗੀ। ਪੰਝੀ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਮਕਾਨ ਵੀ ਬਣਨਗੇ। ਨਵੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨ, ਨਰਸਰੀਆਂ, ਸਕੂਲ, ਕਿੱਚ-ਗਾਰਟਨ, ਦੁਕਾਨਾਂ, ਡਾਕਖਾਨੇ, ਹਸਪਤਾਲ ਤੇ ਦੂਜੇ ਸਾਰੇ ਅਦਾਰੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਲਕਾਈ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਣਗੇ, ਨਵੇਂ ਪਲੈਨ ਅਧੀਨ ਮਾਸਕੋ ਦੇ 17 ਵੀਂ ਥਾਂ 29 ਜ਼ਿਲੇ ਹੋਣਗੇ। 1500 ਦੇ ਲਗ ਭਗ ਸਨਅਤੀ ਅਦਾਰੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸਨਅਤੀ ਅਦਾਰੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮੈਂ ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਕਰਾਂਗਾ। (ਚਲਦਾ)

ਸਿਨੇਮਾ, ਥੀਏਟਰ ਤੇ ਲੋਕ

3

— ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ —

ਕਰਿਮਲਿਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪੈਲੇਸ ਆਫ ਕਾਂਗਰਸ ਵੇਖਣ ਲਈ ਵੀ ਗਏ। ਇਹ ਪੈਲੇਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਇਕੀਵੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਬਹੁਮੰਡਲਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਸੀ ਉਹ ਇਮਾਰਤ। ਹਾਲ ਵਿਚ ਅਠ ਹਜ਼ਾਰ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ। ਇਮਾਰਤ ਇਕ ਵੱਡੇ ਥੀਏਟਰ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ ਦਿਨ ਥੀਏਟਰ ਵਿਚ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਲੜਕੀ ਬੋਲੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਕੱਠੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਟੀਆਂ ਤੇ ਟੋਪ ਮਮਾਂ ਕਰਵਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਏਨਾ ਡਿਊਟੀ ਰਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੋਬਾ ਹੀ ਭਲੀ। ਸੋਚਿਆ ਕਰਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਚਾਰ ਚਾਰ ਸੌ, ਪੰਜ ਪੰਜ ਸੌ ਸੀਟਾਂ ਵਾਲੇ ਸਿਨੇਮਾ ਹਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਰਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋਬਾਂ ਬਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਚ ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਬੜਾ ਹੀ ਹੰਗਾਮਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਾਰਕੁਟਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਢੇ ਕਢੇ ਤਾਂ ਪੁਲਸ ਦੇ ਦਖਲ ਤਕ ਨੋਬਤ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਥੇ ਨਾ ਕੋਈ ਹੰਗਾਮਾ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਨਾ ਧਕੇ ਪਏ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜੋਬ ਬਣੀ ਗਈ। ਸਿਨੇਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸੀਟੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਜਦੀਆਂ। ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਛੱਡਕੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸੀਟ ਤੇ ਨਹੀਂ ਬਹਿੰਦਾ ਨਾ ਹੀ ਬਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਸੀਟ ਖਾਲੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਹਾਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਤੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਤੇ ਹਾਲ ਤਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਗੁੰਜ ਉਠਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹ ਵਾਹ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਉਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। “ਪਹਾੜੀ ਲੜਕੀ” ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਔਰ ਗਰੀਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ

ਕੁਝ ਵੀ ਹਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ—ਪਤੇ ਬੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਦਰਖਤ ਬਰਫਾਂ ਨਾਲ ਲਦੇ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਬਾਗ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਹਰਿਆਵਲ ਦਾ ਲੋਕ ਥੀਏਟਰ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਜ਼ਾ ਮਾਣਦੇ ਸਨ। ਸਿਨੇਮਾ ਹਾਲਾਂ ਤੇ ਥੀਏਟਰਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਿਗਰਟ ਨਹੀਂ ਪੀ ਸਕਦਾ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਨਾਲ ਵਾਲੀ ਗੈਲਰੀ ਵਿਚ ਵੀ। ਸਿਗਰਟ ਬਾਹਰ ਦੇ ਦਲਾਨਾਂ ਵਿਚ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਰੈਸਤੋਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਔਵੇਂ ਮਜ਼ਾਕਨ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿਗਰਟ ਪੀਣਾ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਿਨੇਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਬੰਦ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ, ਦਾਅ ਨਾ ਕੇ ਕੁਝ ਲਾ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਰੂਸੀ ਸਾਥੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਧਰ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਪੁਲਸ ਆ ਜਾਵੇਗੀ, ਉਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਅਛ ਲਗਣ ਦੇ ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਸਖਤ ਮਨਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਹੀ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਥੀਏਟਰ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਸਟਰੀਟ ਦੇ ਨਾਂਅ ਤੇ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਨੌਜਵਾਨ ਕਲਾਕਾਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਇਹ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਤੇ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਬਾਲਸ਼ੇਈ ਥੀਏਟਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਥੀਏਟਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਤਕਨੀਕ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਬੋਲੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਕਹੇ ਨਿਊਤ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰਾਂ ਕਹਾਣੀ ਬਿਆਨ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਮਜ਼ਾ ਉਠਾਉਣਾ ਕੁਝ ਘਟ ਅਜੁਬਾ ਨਹੀਂ। (ਚਲਦਾ)

ਮੇਰੀ ਮਾਸਕੋ ਯਾਤਰਾ-੧੧

ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਹੋਵੇਗਾ ਇਹਨਾਂ ਬਚਿਆਂ ਦਾ

-ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ-

ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦਾ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਹਾਊਸ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਤਲਾਸ਼ੀ ਆਇ ਨਾ ਲਈ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਪਣੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵੇਖਦੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਗਈ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਵਖ ਵਖ ਗਣਰਾਜਾਂ ਵਲੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰੋ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਬਹਿ ਗਏ। ਸਾਡੀ ਕੋਸ਼ੀਸ਼ਿਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਆਗ ਸਟੇਜ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਬਜਟ ਸੀ—ਸਾਮਰਾਜੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਨਕੋਲ ਪਾਉਣ ਲਈ, ਅਮਨ ਲਈ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਡਲਾਈ ਲਈ, ਸਾਲੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਤਾਲੀਆਂ ਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਾਇਨੀਅਰ ਕੈਂਪ ਵੀ ਅਪਣੀ

ਮਿਸਾਲ ਆਪ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਚੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸਮੇਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਪਾਇਨੀਅਰ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਵਖ ਵਖ ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁਨਰ ਸਿਖਦੇ ਹਨ— ਸਿਨੇਮਾ ਤੇ ਫੋਟੋ ਗਰਾਫੀ ਬਾਰੇ ਹੁਨਰ, ਪਖੋ ਬਣਾਉਣ, ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਡੀਜ਼ਾਈਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਡਾਨਸ, ਗੀਤਾਂ ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਹੁਨਰ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਹੁਨਰ। ਜਿਹੜਾ ਪਾਇਨੀਅਰ ਕੈਂਪ ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦੱਸ ਖੇਡ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਵੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਬਰਫਬਾਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਓ ਕਿ ਜੇ ਬਚੇ ਨਰਸਰੀਆਂ, ਕਿੰਡਰ-

ਗਾਰਟਨਾਂ ਵਿਚ ਪਥ ਕੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁਫਤ ਵਿਦਿਆ ਲੈਕੇ ਪਾਇਨੀਅਰ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਹੁਨਰ ਸਿਖ ਕੇ ਵਫੇ ਹੋਣਗੇ। ਚਾਲਸਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਵਛੀਕਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨਗੇ ਨਾਲ ਹੀ ਟੈਕਨੀਕਲ ਸਕੂਲ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਿਛੇ ਜਹੇ ਹੀ ਵਾਲਗਾ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵਾਲਗਾ ਗਰਾਡ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਮੈਪਾਨੇ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਤੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਪਾਇਨੀਅਰ ਕੈਂਪ ਖੋਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਸੁਗਾਤ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ 6000 ਵਰਗ ਮੀਟਰ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ।

ਬਾਗੋਸ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਖਬਾਰ
 ਸੰਭ ਪੱਸਟ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ,
 ਅਮਰੀਕੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ
 ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਜ ਪਰਬੰਧ
 ਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਅਜ਼ਾਰੇਦਾਰ ਦੋਵੇਂ
 ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਨਾਇ-
 ਜੇਰੀਆ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ, ਇਕਮੁਠ
 ਤੇ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਅਜ਼ਾਦ
 ਦੇਸ਼ ਬਣੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ
 ਅਜ਼ਾਦ ਨਾਇਜੇਰੀਆ ਦੀ ਲੋੜ
 ਹੈ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਫ-
 ਰੀਕੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅੰਦਰੂਨੀ
 ਮਤਭੇਦਾਂ ਕਾਰਨ ਫਟ ਪਛੀ ਰਹੇ
 ਕਿਉਂਜੋ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਨਾਇਜੇ-
 ਰੀਆ ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅਫਰੀਕੀ
 ਦੇਸ਼ਾਂ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਚਲਾ-
 ਉਣਾ ਅਮਰੀਕਾ ਲਈ ਸੁਖਾਲਾ
 ਦੰਦੇਗ।

“ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਨਾਇਜੇਰੀਆ’ਚ
 ਜਿਹੜੀ ਨੀਤੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ
 ਉਸ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਅਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ ਦਾ
 ਹਿੱਸਾ ਕੋਈ ਘਟ ਨਹੀਂ ਨਾਇਜੇਰੀਆ
 ਦਾ ਤੇਲ ਵਧੀਆ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ
 ਤੇਲ ਦੀ ਸ਼ਨਅਤ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ
 ਹਿੱਸਾ ਕੇਵਲ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਹੈ। ਇੰਨੇ
 ਥੋੜ੍ਹੇ ਹਿੱਸੇ ਉਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਅਜ਼ਾਰੇਦਾਰਾਂ
 ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਉਹ
 ਨਾਇਜੇਰੀਆ ਦੇ ਤੇਲ ਉਤੇ ਕੰਟਰੋਲ
 ਪੁਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਇਜੇਰੀਆ
 ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਹਿੰਮਬਾਜ਼ ਦੀ ਪਰੋੜਤਾ
 ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ,
 ਇਸੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਨੇ ਵਧ
 ਵਧ ਅਸਰਦਾਰ ਪਿਯ ਪੂਰਨ ਵਾਲੇ ਮਿਲ
 ਗਏ ਹਨ।”

ਚੈਕੋਸਲੋਵਾਕੀਆ ਲਈ ਅਲਜੇਰੀਅਨ ਲੋਹਾ

ਪਰਾਗ, 17 ਮਾਰਚ—ਇਸ
 ਸਾਲ ਅਲਜੇਰੀਆ ਤੋਂ ਦੋ ਲਖ ਟਨ
 ਵਧੀਆ ਕਚਾ ਲੋਹਾ ਚੈਕੋਸਲੋਵਾਕੀਆ
 ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਸਬੰਧ
 ਵਿਚ ਅਲਜੇਰੀਅਨ ਵਿਚ ਇਕ
 ਸਮਝੋ। ਉਤੇ ਦਸਖਤ ਕੀਤੇ ਗਏ।
 ਇਸ ਕਵੀ ਧਾਤ ਵਿਚ 53 ਤੋਂ 57
 ਫੀ ਸਦੀ ਤਕ ਲੋਹਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕੌਣ ਨ (2 ਸਫਾ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫਿਰਕੂ ਫਸਾਦ
 ਉਸੇ ਗਾ ਦੀ ਰੀਹਰਸਲ ਹਨ ਜੋ ਕੁਝ
 ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਦੀ ਬਹਿ ਤੇ ਨਾਇਜੇਰੀਆ
 ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬਾਰ ਬਾਰ ਇਹ
 ਆਵਾਜ਼ ਉਠੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਮ-
 ਰੀਕੀ ਖੁਫੀਆ ਵਿਭਾਗ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਾ
 ਮੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ ਤੇ
 ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਹਕੀਕਤਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ
 ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਇਸ ਸਬੰਧ
 ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ।
 ਇਹ ਅਣਗਹਿਲੀ ਬੜੀ ਮੁਜਰਮਾਨਾ ਹੈ
 ਤੇ ਇਕ ਦਮ ਤੱਜੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
 ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਿਤ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕਾਂ
 ਨੂੰ ਸਾਦਰਾਜੀਆਂ ਵਲੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ
 ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ
 ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਖਬਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

—ਚਲਦਾ

ਸਾਥੀ ਸੁਰਸ਼ਲ ਸਿਖ ਚੀਰਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਪਬਲਿਸ਼ਰ ਨੇ
 ਅਵਾਮੀ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪਰਸ, ਈ. ਜੀ. ਰੋਡ ਸਲੋਪਰ ?
 ਕਪਵਾ ਕੇ ਵਾਸਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ
 ਕੋਂਸਲ ਪਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ

ਮੇਰੀ ਸੋਵੀਅਤ ਯਾਤਰਾ-੧੨

ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕੌਣ ਹਨ

-ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ-

ਇੱਕ ਸ਼ਾਮ ਸਾਥੀ ਸਾਨੂੰ ਲੈਨਿਨ ਹਿੱਲ ਤੇ ਲੈ ਗਏ। ਹੇਠਾਂ ਮਾਸਕੋ ਦਰਿਆ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਸਾਹਮਣੇ ਨੇਜ਼ਾਮਨ ਲੜਕੇ-ਲੜਕੀਆਂ ਫਾਉੜੀਆਂ ਜਾਂ ਚੌਕੀਆਂ ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਟਿਲਿਆਂ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਚਿੜਦੇ। ਇਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੀ ਖੇਡ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਲੈਨਿਨ ਹਿੱਲ ਤੇ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਮਾਸਕੋ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਲਗਾ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸੰਭਵ ਹੋਇਆ? ਨਿਸਚੇ ਹੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ ਵਰਗੇ ਦੂਰ-ਰਸੀ ਲੀਡਰ ਜਿਸ ਨੇ ਬੜੇ ਨਾਜ਼ਕ ਮੌੜਾਂ ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਕਵਿਯਾ ਅਤੇ ਹਰ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਮੀਟਰੇ .ਮਾਸਕੋ ਵੇਖੋ, ਮਾਸਕੋ

ਵੇਖਣਾ ਕਦੇ ਨਾ ਭੁੱਲੋ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜ ਕੋਪਿਕ ਦੀ ਟਿਕਟ ਲੈਣਾ ਨਾ ਭੁੱਲੋ ਜਾਂ ਪੰਜ ਕੋਪਿਕ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਓ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਫਾਟਕ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਵੋਗੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਤੇ ਵੀ ਨਾ ਉਤਰ ਸਕੋਗੇ। ਪੰਜ ਕੋਪਿਕ ਪਾਕੇ ਅੰਦਰ ਜਾਓ। ਜਿਹੜਾ ਪਟਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਤੋਂ ਖਲੋ ਜਾਓ। ਤੁਸੀਂ ਹੇਠਾਂ ਪਲੇਟ ਫਾਰਮ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੋਗੇ। ਇਹ ਅੰਡਰ ਗਰਾਊਂਡ ਰੇਲਵੇ ਹੈ ਜੋ ਮਾਟਰ ਅਖਵਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਪਲੇਟ ਫਾਰਮ ਤੇ ਪੁੱਜ ਜਾਓ। ਗਈ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਚਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਤੁਹਾਡੇ ਖਲੋਤੇ ਖਲੋਤੇ ਡੱਡੀ ਫਿਰ ਆ ਜਾਵੇਗੀ। ਫਾਟਕ ਖੁਲ ਜਾਣਗੇ। ਸੁਆਰੀਆਂ ਉਤਰਨਗੀਆਂ, ਸੁਆਰ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸੁਆਰ ਹੋ ਜਾਓ। ਫਾਟਕ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੱਠ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਥੇ ਤੁਹਾਡਾ ਜੀ ਕਰੇ ਉਤਰ ਜਾਓ। ਕੋਵਲ ਪੰਜ ਨੋਪਕਾਂ ਵਿਚ। ਟਰਾਮ, ਟਰਾਲੀ, ਬਸ ਤੇ ਕਾਰ ਦਾ ਕਰਾਇਆ ਵੀ ਬੜਾ ਮਾਮੂਲੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਾਰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕਾਰ ਖਰੀਦ ਲਵੋ-ਪਰ ਜ਼ਾਤੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ, ਪ੍ਰਮਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ।

ਉਹ ਦਸ਼ ਦੇ ਹੀਰੋਹਨ !

ਕੌਣ? ਉਹ ਜੋ ਸਰਵੋਤਮ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਫੈਕਟਰੀਆਂ, ਅਦਾਰਿਆਂ, ਸ਼ਾਪਾਂ, ਫਾਰਮਾਂ, ਇਲਾਕਿਆਂ (ਰਿਜਨਾਂ) ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਸਾਰੇ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸਰਵੋਤਮ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀਰੋ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਾਨ ਵਧਾਉਣ ਲਈ, ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਇਕ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਅਤੜ ਕਰ

ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਵੋਤਮ ਵਰਕਰ ਅਤੇ ਹਰ ਅਦਾਰੇ ਵਿਚਲੇ ਸਰਵੋਤਮ ਲੋਕ ਹੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਅਤੇ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਜਥੇਬੰਦੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜੋ ਨਾ ਕੇਵਲ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਯੋਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਸਰ-ਗਰਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਵਰਕਰਾਂ ਲਈ ਵਧੀਆ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰਦੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ, ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਸ਼ਿਵ ਸੇਨਾ ਨੇ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਚਰਚਾ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਹੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਲਈ ਅਮਰੀਕੀ ਖੁਫੀਆ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਬਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਵੀ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਫਿਰਕੂ ਫਜ਼ਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਦੇ ਚਹੁੱਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਕੋਈ ਇਹ ਸ਼ਬ ਕਰੇ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਸੇਨਾ ਦਾ ਬੰਬਈ ਕਾਂਡ (ਬਾਕੀ ਸਫਾ 5 ਤੇ)

ਜੋ ਕਦੇ ਨਿੱਕੀ ਜੇਹੀ ਫੈਕਟਰੀ ਸੀ

ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ

ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਲਗ ਭਗ ਪੰਦਰਾਂ ਸੌ ਸਨਅਤੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੀ "ਅਰਸਨ ਕੀ ਸ਼ੇ ਮਸ਼ੀਨ ਟੂਲਜ਼ ਪਲਾਂਟ"। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਮਾਲ ਮਸ਼ੀਨ ਟੂਲਜ਼ ਫੈਕਟਰੀ ਸੀ। ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜ ਗੁਣਾਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਰ ਦਿਤੀ। 1939 ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਬਨਿਆਦ ਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰਖਾਨੇ ਬਣਾਏ ਗਏ। 1941 ਵਿਚ ਹਿਟਲਰੀ ਹਮਲੇ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿਆ ਗਿਆ। 1952 ਵਿਚ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਪਲਾਂਟ ਨੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਤੀ। 1939 ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਲੈਨਿਨ ਇਨਾਮ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪਲਾਂਟ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰ, ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਤੇ ਦੁਸ਼ੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਰਖਾਨੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਸ਼ੀਨ ਟੂਲਜ਼

ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਵੀਹ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਖਾਨਾ ਪਟਨ ਕਦਦਾ ਹੈ। 200 ਟਾਉਨ ਪਲਾਂਟ ਇਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਬਣੇ ਹਨ। ਪਲਾਂਟ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਨਵੀਂ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਸਬੋਬੰਦੀ ਵੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਸ਼ਾਪ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਾਰਟੀ ਸਬੋਬੰਦੀ ਮੌਜੂਦ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਅਸੀਂ ਵਖ ਵਖ ਪਾਰਟੀ ਸ਼ਾਪਾਂ ਦੇ ਸਕਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲੇ। 70

ਵੀ ਸਦੀ ਮਾਂਸਟਰ ਪਾਰਟੀ ਸਬੋਬੰਦੀ ਦੇ ਮੌਜੂਬ ਹਨ। ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਲਾਂਟ ਵਿਚ 600 ਪਾਰਟੀ ਮੈਂਬਰ ਤੇ 63 ਉਮੀਦਵਾਰ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਪਾਰਟੀ ਗਰੁਪ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਹਰ ਪਧਰ ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਸੁਣਦੀ ਹੈ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸੁਆਲਾਂ ਤੇ ਵੀ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਖ ਵਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਲੇਕਚਰ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੌਮਾਂਤਰੀਵਾਦ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ, ਆਰਮੀ ਮਸਲਿਆਂ, ਲੈਨਿਨਵਾਦ ਵੀ ਹੈ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਆਰਥਕਤਾ ਅਤੇ ਫਿਲਾਸਫੀ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਸਕੂਲ ਲਾਏ ਹਨ। ਰਾਜਸੀ ਵਿਦਿਆ ਵੀ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਪਧਰ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। 40 ਵੀ ਸਦੀ ਵਰਕਰ ਪਾਰਟੀ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਪਲਾਂਟ ਦੀ ਕੋਮੋਸਲੋ (ਸੋਇਮ ਸੋਵਬ) ਸਬੋਬੰਦੀ ਵੀ ਹੈ। (ਚਲਦਾ)

“ਪਾਰਟੀ ਜੀਵਨ”

8

—ਵੀਰਭਾਨ ਭੁਲਰ—

ਪਾਰਟੀ ਲਾਈਫ, ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸੈਂਟਰਲ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਸਪਤਾਹਿਕ ਅਖਬਾਰ ਹੈ। ਸਭਾ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਪਾਰਟੀ ਲਾਈਫ ਦੇ ਐਡੀਟੋਰੀਅਲ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਿਆਂ ਇਹ ਅਖਬਾਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੈਕਨਨ, ਪਰਚਾਰ ਤੇ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਰਾਹੀਂ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਡਰਾਫ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਕਫ਼ ਕਰਦਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਮਰੇਡ ਕਰਸਨੋਵ ਅਤੇ ਕਾਮਰੇਡ ਲੈਸੋਰੀਨ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਐਡੀਟੋਰੀਅਲ ਬੋਰਡ ਵਿਚ 36 ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਕੀਮਤ ਤੇਰਾਂ ਕੋਪਿਕ ਹੈ ਅਤੇ 8632700 ਛਪਦਾ ਹੈ ਲੈਨਿਨ ਇਵਸ ਤਕ ਦਸ ਲਖ ਗ੍ਰਾਹਕ ਬਣਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਪਾਰਟੀ ਬਰਾਂਚਾਂ ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਮੈਂਬਰ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ।

ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਗਣ-ਰਾਜਾਂ ਤੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਸਕਤਰ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਬਰਾਂਚ, ਗਰੁਪ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਜ਼ਬੋਬੰਦੀ ਵੀ ਹਿਸਾ ਪਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਬਰਾਂਚਾਂ, ਸਰਗਰਮਾਂ ਤੇ ਆਮ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਵਿਖ ਉਠ ਦਾ ਹਨਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਅਖਬਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਵੀ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੁਆਲ ਛਾਪ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਦੁਜੀ ਬਾਂਚ ਦਾ ਸਕਤਰ ਜ ਉਤਰ ਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਛਪ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਦਸਿਆ, “ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਅਸੀਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੁਆਲ-ਸੁਆਬ ਪਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।” ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਜ਼ਬੋਬੰਦੀ, ਵਿਧਾਨ ਤੇ ਢਾਂਚੇ ਬਾਰੇ ਲੈਨਿਨੀ ਅਸਲ ਵੀ ਪਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਸੁਆਲ ਉਠਦੇ ਹਨ, ਦੁਜੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਖਿਆਲਾਂ ਦਾ ਜੋ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸਮਿਗਠੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗਲ ਕੀ ਪਾਰਟੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚ ਹਰਕਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲ-ਕਦਮੀ ਵਧ ਉਠ, ਪਾਰਟੀ ਡਿਪਲਿਨਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਇਹ ਅਖਬਾਰ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਚੇਤੇ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਂਝੇ ਫੇਸਲੇ ਹੀ ਪਾਰਟੀ ਜ਼ਬੋਬੰਦੀ ਦਾ ਅਹਿਮ ਖਾਸਾ ਹਨ। ਸੈ ਸਰਸ਼ਿਪ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਉਪਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਸੁਣਿਆ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਮਸਲਾ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇੰਜਣ ਵਿਚ ਕੋਲਾ। ਜਦੋਂ ਦੋ ਡਾਸ਼ੀਏ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਰਸਨੋਵ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ੈਕਸਪੀਅਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ। ਸਾਥੀ ਕਰੋਸਨੋਵ ਬਹੁਤ ਖੁਬ ਹੋਏ।

ਮਾਸਕੋ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਗਣਾਂ ਨਾ ਅੰਤ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਾਂਗਾ। ਹੁਣ ਰੋਢ ਗਡੀ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡਾ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਲੈਨਿਲ ਗਰਾਫ਼ ਲਈ ਚਲ ਪਿਆ। (ਚਲਦਾ)

ਜਿਉਣਾ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ

9

-ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ-

ਮੈਂ "ਅਰਜਨ ਕੀ ਜੈ ਮਸ਼ੀਨ ਟੂਲਜ਼ ਪਲਾਂਟ" ਦੀ ਗਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਹੋਰ ਗਲਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਬੜਾ ਪਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ।

ਪਲਾਂਟ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਫਲਬ ਹੈ।—ਭਰਾਮਾ ਤੇ ਜਿਨੇਮਾ ਹਾਲ; ਮਿਊਜ਼ੀਕਲ ਹਾਲ, ਆਟਕੋਸਟਰਾ, ਪਾਰਟੀ ਲਾਇਬਰੇਰੀ, ਜੇਨਰਲ ਲਾਇਬਰੇਰੀ, ਟੈਕਨੀਕਲ ਲਾਇਬਰੇਰੀ।

4300 ਵਰਕਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ 18 ਸਾਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। 250 ਰੁਬਲ ਉਸ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਹੈ। ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਹਰ ਪਰਵਾਰ ਕੋਲ ਰੇਡੀਉ ਸੈਟ ਤੇ ਟੈਲੀ-ਵੀਜ਼ਨ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਘਟੋ ਘਟ ਤਨਖਾਹ ਸੌ ਰੁਬਲ ਹੈ ਪਰੀਮੀਅਮ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ 300 ਰੁਬਲ ਬਿਨਾ ਪੀਮੀਅਮ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਤਨਖਾਹ ਹੈ। ਫੈਕਟਰੀ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਔਸਤ ਤਨਖਾਹ 147 ਰੁਬਲ ਹੈ। ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਰੁਬਲ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਬਲ ਤੋਂ ਵਧ ਤਨਖਾਹ ਲਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਰਕਰ ਵੀ ਏਨਾ ਕਮਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗਨ ਵਰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਰੁਬਲ ਅਠ ਰੁਪਏ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ।

ਇਹ ਗਲ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਸਾਫ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਕੌਮੀ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਘਟੋ ਘਟ ਤਨਖਾਹ ਸਠ ਰੁਬਲ ਅਰਥਾਤ 480 ਰੁਪਏ ਮਾਸਕ ਹੈ। ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਹੋਰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਤੇ ਵਿਚ ਦੋ ਛੁਟੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜ ਦਿਨ ਅਰਥਾਤ 41 ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਵਰਕਰ ਇਹਨਾਂ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਰੈਸਟ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਵਲੋਂ ਮਦਦ

ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਤੇ ਸਾਲਾਨਾ ਛੁਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਪਲਾਂਟ ਵਲੋਂ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ 50 ਕੋਪਿਕ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਮੀਟ ਤੇ ਮਛੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਘਟ ਤਨਖਾਹ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਸਖਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਖਾਣਾ 30 ਕੋਪਿਕ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਇਕ ਉਤਰ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ 2000 ਫਲੋਟ ਵੰਡੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹਨ, 4000 ਹੋਰ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪਲਾਂਟ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਲਈ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਕੈਂਪਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਹੈ। ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਬਚੇ ਸਮਰ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੀਹ ਫੀਸਦੀ ਖਰਚਾ ਪਲਾਂਟ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਸਤ ਸਾਲ ਤਕ ਦੇ ਬਚੇ ਕਿੰਡਰਗਾਰਟਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੌਕ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਫੈਕਟਰੀ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਨਰਸਰੀਆਂ ਹਨ, ਦੋ ਕਿੰਡਰਗਾਰਟਨਾਂ ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਡਾਕਟਰੀ ਮੁਫਤ।

ਘਟ ਤਨਖਾਹ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਕਿੰਡਰ-ਗਾਰਟਨ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਵਧ ਆਮਦਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਖਰਚਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਸ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਰੁਬਲ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੇ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਉਕਾ ਦਰਿਆ ਤੇ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਵਿਚ ਜੰਗਲ ਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੈਸਟ ਹਾਊਸ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰੈਸਟ ਹਾਊਸਾਂ ਤੇ ਛੁਟੀ ਕਟਣ ਵਾਲੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਵਲੋਂ ਤੀਹ ਫੀਸਦੀ ਖਰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਚਲਦਾ)

ਬਚਿਆਂ ਦਾ ਬਹਿਸ਼ਤ

- ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ -

ਸਚ ਮੰਨਿਓ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਬਚਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਸਵਰਗ ਹੈ। ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੋਂ ਬਾ ਤਨਖਾਹ ਛੁਟੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਔਰਤ ਵਰਕਰ ਡਿਊਟੀ ਤੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫੈਕਟਰੀ ਜਾਂ ਅਦਾਰੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਰਸਰੀ ਵਿਚ ਬਚਾ ਛੱਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮੇਂ ਤੇ ਖੁਰਾਕ ਮਿਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਸੱਤ ਸਾਲ ਤਕ ਦੇ ਬਚੇ ਕਿੰਡਰਗਾਰਟਨਾਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸੀ "ਅਰਜਨ ਕੀ ਜੈ" ਪਲਾਂਟ ਦਾ ਕਿੰਡਰਗਾਰਟਨ ਜੋ ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ।

ਖੁਸ਼ ਖੁਰਮ ਬਚੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਤੇ ਖੇਡਣ-ਕੁਦਣ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਬਚੇ ਓਨੇ ਹੀ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਨੜਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਜਿੰਨੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਪਲਾਂਟ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਾਜ ਵਿਚ। ਕੋਈ ਬਿਡੋਟਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਤੌਲੀਏ ਨਾਲ ਹਥ ਸਾਫ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਬਰਫ ਨਾਲ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਹੀ ਬਚੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੁਕਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਹਸਦੀ ਹਸਦੀ ਮੇਰੀ ਗੋਵੀ ਵਿਚ ਆ ਗਈ।

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨ ਵਿਚ ਚਾਰ ਵਾਰ ਖਾਣਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਦੂਜੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਗਲਾਂ, ਰਹਿਣਾ ਸਹਿਣਾ, ਖੇਡਣਾ ਕੁਦਣਾ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੈਸਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਬਿਸਤਰੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਕਿੰਡਰ ਗਾਰਟਨ ਵਿਚ 140 ਬਚੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੇਖ ਭਾਲ ਲਈ 36 ਟੀਚਰ ਸਨ।

ਅਸੀਂ ਇੰਚਾਰਜ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਜੇ ਬਚੇ ਜ਼ਿੰਦ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੀਕ ਕਰਦੇ ਹੋ ?

ਉਭਰ ਮਿਲਿਆ : ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਪਰੋਰਨਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦਿਲਾਸੇ ਨਾਲ ਕਦੇ ਘੁਰ ਕੇ।

ਇਥੇ ਬਚੇ ਦਿਨ ਭਰ ਲਈ ਜਾਂ 24 ਘੰਟੇ ਲਈ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਇਕ ਕੋਸਲ ਵੀ ਹੈ। ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਡਾਕਟਰ ਨਰਸ (ਟੀਚਰ) ਮਿਲ ਕੇ ਬਹਿ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਚਿਆਂ ਦੀ ਵੇਖ ਭਾਲ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸੁਝਾਓ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਟੀਚਰ ਕੇਵਲ 6 ਘੰਟੇ ਡਿਊਟੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਦਸੋ ਕਿ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀਆਂ ਇਹ ਨਰਸਰੀਆਂ ਤੇ ਕਿੰਡਰਗਾਰਟਨ ਬਚਿਆਂ ਲਈ ਸਵਰਗ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹਨ ?

ਨਰਸਰੀਆਂ ਤੇ ਬਾਲ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਬਚੇ ਵੇਖੋ ਜਿਦਾਂ ਪਲਦੇ ਸਿਖਦੇ ਨੇ ਉਹ ਰਹਿਣਾ ਸਹਿਣਾ ਆਗੂ ਦਿਸਦੇ ਸਾਨੂੰ ਕਲ ਦੇ ਹਸਣ ਖੇਡਣ ਨਚਣ ਗਾਵਨ ਖਾਵਨ ਪੀਵਨ ਮੌਜ ਉਭਾਵਨ ਬਚਿਆਂ ਲਈ ਬਹਿਸ਼ਤ ਆ ਏਥੇ ਵੇਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਖਾਣ ਪੀਣ ਨੂੰ ਏਨਾ ਮਿਲਦਾ ਏਸ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਏੜ ਨਹੀਂ।

ਅਸੀਂ ਅਥਵਾ ਰਾਗੀ ਉਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਰਿਕਸ਼ਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਦੀਕ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਸਵਾਰੀ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਖੂਨੇ ਮੁਕਦਮੇ ਆਦਿ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਡਰਾਵੇ ਰਿਕਸ਼ੇਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਤਰਕ ਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ
ਸਕਤਰ, ਰਿਕਸ਼ਾ ਯੂਨੀਅਨ
ਜਲੰਧਰ

ਸਹਿਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ

ਪਿੰਡ ਹਮੀਦੀ ਈ, ਸਭੂਲਡ ਕਾਸਟ ਲੈਂਡ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਸਨਅਤੀ ਦੇ ਹੁਕਮ, ਦਫਤਰ ਜ਼ਿਲਾ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਅਜਿਸਟੇਟ ਰਾਜਿਸਟਰ ਨੰ: 9039/42 ਮਿਤੀ 8-8-1968 ਅਨੁਸਾਰ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਜ਼ ਬਲਾਕ ਅਹਿਮਦਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਪਰ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਲਿਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਹਮੀਦੀ ਦੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਲੋਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਕਹਿਣ ਤੇ ਲਿਖਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਹ ਸੁਸਾਇਟੀ ਸਮਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀ ਅਹਿਮਦਗੜ੍ਹ ਬਲਾਕ ਨੂੰ ਅਜਿਸਟੇਟ ਰਾਜਿਸਟਰਾਰ ਵਲੋਂ ਚਮਟੀ ਸਮਾਪਤ ਕਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸੋ ਸਬੰਧਤ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡ ਮਹੀਦੀ ਦੇ ਹਰੀਜਨ ਪੁਰਜੋਰ ਅਪੀਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਰੰਤ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕਰਵਾਈ ਕਰਵਾਏ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲੀ ਬੋਰੋਨੀ ਨੂੰ ਵੁਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹਰੀਜਨ
ਨਗਰ ਨਿਵਾਸ ਹਮੀਦੀ ਤਹਿਸੀਲ
ਮਲੋਰ ਕੋਟਲਾ, ਜਿਲਾ ਸੰਗਰੂਰ

ਮੇਰੀ ਸੇਵੀਅਤ ਯਾਤਰਾ

(ਸਫਾ 2 ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਇਨੇ ਵਿਚ ਹੋਟਲ ਦੀ ਡਾਕਟਰ ਦ ਨਾਲ ਦੋ ਲੋਡੀ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਇਕ ਨਰਸ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਪ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ, ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਬੜਾ ਸਾਫ ਸੁਥਰਾ ਬੰਗਲਾ ਸੀ।

ਕਾਰ ਵਿਚ ਬਹਿਣ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਇਕ ਸਟਰੋਚਰ ਵੀ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਬਿਸਤਰਾ ਵਿਛਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੀਟ ਤੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਡਾਕਟਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਟਰੋਚਰ ਤੇ ਲੋਟਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਬੈਠਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਤੇ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਕਪੜੇ ਲੈ ਲਏ ਗਏ, ਨਵੇਂ ਕਪੜੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਦੇ ਦਿਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਤਖ਼ੀਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ, ਖੂਨ ਟੈਸਟ, ਟੱਟੋ ਟੈਸਟ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਾਬ ਟੈਸਟ ਹੋਣ ਲਗਾ। ਦਵਾਈ ਵੀ ਮਹਈਆ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ, ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ, ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਬੰਦ।

ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬਾ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਿਗਰਟ ਦੀ ਡੱਬੀ, ਮੁਰੱਬੇ ਦੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਮਰਤਬਾਨ ਭੇਜ ਦਿਤੇ। ਇਕ ਮਰਤਬਾਨ ਗੁਲਕੰਦ ਵਰਗੀ ਸ਼ੈ ਦਾ ਸੀ। ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਵੀ ਪੁਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਅਗਲੀ ਸ਼ਾਮ ਦੋ ਭਾਈ ਸਾਬੀ ਹਾਲ ਪੁਛਣ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪੁਆ ਕ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸਾਬੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਭੁਲਰ ਟਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਥੋਂ ਫੇਰਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਆ ਜਾਵਾਂ ਤ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਹੋਰ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਪਰਚਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹਸਪਤਾਲ ਤੋਂ ਚਲੇ ਆਉਣ ਤੋਂ

ਪਿਛੋਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਗਰੁਪ ਹੋਟਲ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦਾ ਡਾਕਟਰੀ ਮੁਆਇਨਾ ਕੀਤਾ। ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ। ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਲਈ ਲਈਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਵੀ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰਖ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁਲਾਹਜ਼ੇ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਮਿਲਣ ਤੇ ਕਿ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਹੀ ਅਗੇ ਸਫਰ ਕਰਨ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਦੋ ਦਿਨ ਦੇ ਇਲਾਜ ਪਿਛੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੋਣ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਮਿਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਠੀਕ ਠਾਕ ਪਾਏ ਗਏ। ਖਲਾਸੀ ਹੋਈ ਤਾਜ-ਕੰਦ ਜਾਣ ਲਈ ਟਿਕਟਾਂ ਵੀ ਵਾਪਸ ਮਿਲ ਗਈਆਂ। (ਚੜ੍ਹਦਾ)

ਸਾਬੀ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜ਼ੀਰਵੀ ਪਿ
ਅਵਾਮੀ ਪਰਿੰਦਿਰਾ ਪਰੋਸ, ਈ, ਜ
ਫਪਵਾ ਕੇ ਵਾਸਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ

ਕੌਂਸਲ ਪਰਕਾਸ਼ਤ

ਦੀ ਖਾਸ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਸਾਇਣ ਸਨਅਤ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 300 ਮਾਰਕ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲੇਗੀ.....” ਉਸ ਦਿਨ ਆਈਰੋਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : “ਮੈਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾਂਗੀ।” ਪਤੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਇਹ ਸੀ : “ਤੈਰਾ ਦਿਮਾਗ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ? ਟਿਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਇਕ ਦਮ ਨਵਾਂ ਕਿਤਾ ਅਪਨਾਉਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਵੀ ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ; ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਰਸਾਇਣ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿੱਤਾ” ਪਰੰਤੂ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਟਾਬਤ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹੀ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਪਤੀ ਤੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਮਾਂ ਹੁਣ ਇਕ ਰਸਾਇਣਕ ਮਾਹਰ ਬਣਨ ਚਲੀ ਸੀ।

ਹੁਣ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਹ ਇਕ ਵਧੀਆ ਮਜ਼ਦੂਰ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਹ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਸਹੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਆਈਰੋਨ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ, ‘ਉਹ ਨਵੀਂ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਉਹ ਮੌਰੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹਥ ਵੰਡਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਫਲੋਟ ਦੇ ਫਰਮ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਸਾਫ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।’

ਹਰ ਸਵੇਰ, ਕਾਰਖਾਨੇ ਦਾ ਇਕ ਬਸ ਆਈਰੋਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵਰਗੀਆਂ 57 ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਰਸਾਇਣਕ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਿੰਡਰਗਾਰਟਨ ਅਤੇ ਬਚੇ-ਪਾਲਣ ਘਰ ਵਿਚ ਛੱਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਸੋਵੀਅਤ ਯਾਤਰਾ

(ਸਫਾ 2 ਦੀ ਬਕੀ)

ਲਮੁੰਬਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਸਾਬੀ ਨਵਤੋਜ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਪੁਤਰਵਿਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਖਾਹਿਸ਼ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ। ਪਰ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਲੜਕੀ ਜੋ ਉਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ, ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਈ।

ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਗਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ

ਕੇਂਦਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਇਸ ਦੀ ਉਚਾਈ 533 ਮੀਟਰ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਉੱਤੇ ਲਗੇ ਝੰਡੇ ਦੀ ਉਚਾਈ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਉਚਾਈ 537 ਮੀਟਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਲਿਫਟ ਦੁਆਰਾ ਦਰਮਿਆਨ ਹੀ ਪੁੱਜੇ ਸਾਂ, ਇਹ ਸਤਵੀਂ ਮੰਜ਼ਲ ਸੀ, 337 ਮੀਟਰ ਦੀ ਉਚਾਈ ਤੇ ਇਥੋਂ ਮਾਸਕੋ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਬੜਾ ਮਜ਼ਾ ਆਇਆ। ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਨਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਠੰਡ ਏਨੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਜਾਣ ਦਾ ਸੁਖਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਠਦਾ। ਅਜੇ ਇਥੋਂ ਕੋਢਲ ਚਾਰ ਪਰੋਗਰਾਮ ਵੀ ਵਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। 1969 ਤਕ ਪੰਜ ਪਰੋਗਰਾਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਦਾ ਕੁਝ ਵਜ਼ਨ 60 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਹੈ, 25 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਅਤੇ 35 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਉਪਰ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਸਤਵਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਰੈਸਟੋਰਾਂ ਹੈ। ਡੇਢ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਖਾਣਾ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ਚਲਦਾ)

ਮੇਰੀ ਸੋਢੀਅਤ ਯਾਤਰਾ--੭

ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਫਿਲਮ ਸੀ

-ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ-

ਸੋਢੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਅਮਨ-ਪਸੰਦੀ ਤੇ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਮਿਤਰਤਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਸੋਢੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਖਾਂ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਵਾਂਗਾ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ, ਰੇਲ ਗਡੀਆਂ ਵਿਚ, ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ, ਹੋਟਲਾਂ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਅਸੀਂ ਫਲੋਟਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਟਬਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਾਰੇ ਵਾਕਫੀਅਤ ਨਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਅਸੀਂ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ। ਅਸੀਂ ਵਖ ਵਖ ਫੇਕਟਰੀਆਂ ਤੇ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ, ਵਖ ਵਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਤੇ ਪਰੋਫੈਸਰਾਂ, ਡਾਕਟਰਾਂ, ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਅਹਿਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂਦੀਫ ਦੇ ਐਡਾਟੋਰੀਅਲ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲੇ।

ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਸ ਚੁਕਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਸਕੋ ਕਰਿਮਲਿਨ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਰਤ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਲਗੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੈਨਿਨ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਵਿਚ ਮਿਸ ਤਾਂਤਿਆ ਨੇ, ਜੋ ਸ਼ਕਲ ਸੁਰਤ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁੜੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ, ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੋਢੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਕਾਮਰੇਡ ਲੈਨਿਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਰੋਲ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ।

ਨੇੜੇ ਹੀ ਸ਼ਾਲ ਚੋਕ ਵਿਚ ਮਈ ਦਿਨ ਦੀ ਪਰੋਡ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬੜਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ। ਇਥੇ ਟਰੇਡਿੰਗ ਏਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸੜਕ ਕਰਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਉਂਝ ਵੀ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਟਰੇਡਿੰਗ ਇਕ ਤਰਫਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਕ ਪਾਸਿਉਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅੰਤਰ-ਗਰਾਊਂਡ ਰਾਹ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਆਰਥਕ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦਾ ਪਕਾ ਪਵਿਲੀਅਨ ਵੀ ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਢੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਗਣਰਾਜਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਪਵਿਲੀਅਨ ਹੈ ਅਤੇ ਸਨਅਤਵਾਰ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਵਡੇ

ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਇਹ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਖ ਵਖ ਗਣਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਏਹੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦੇਖਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਉੱਤੇ ਕਈ ਦਿਨ ਲਗ ਜਾਣ। ਸਨਅਤੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿਚ ਵਖ ਵਖ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜ ਈਕਲ, ਸਕੂਟਰ, ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਉੱਚੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਈਆਂ ਸਨ।

ਰਾਕਟਾਂ ਦੇ ਮਾਡਲ, ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਕਟ, ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਜ ਤਕ ਜਿਹੜੇ ਰਾਕਟ ਛੱਡੇ ਗਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਮਾਡਲ, ਜਿਹੜੇ ਪੁਲਾੜ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤਰੋਸਕੋਵਾ, ਗਗਾਰਿਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪੁਲਾੜ ਯਾਤਰੀ ਉਡ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਚੰਨ ਤੇ ਝੰਡਾ ਗਠਣ ਵਾਲੇ, ਚੰਨ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਕਟਾਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਉੱਥੇ ਪਏ ਸਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁਆਈ ਜਾਂਦੀ, ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਸੌਂਦੇ, ਕਿਵੇਂ ਪੈਰਾਸ਼ੂਟ ਵਰਤਦੇ ਸਨ ਆਦਿ ਸਭ ਗਲਾਂ ਦੇ ਮਾਡਲ ਵੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਪੁਲਾੜ ਯਾਤਰੀ ਖੋਲ ਵਿਚ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਪੈਰਾਸ਼ੂਟ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੈਮਰਾ ਹੈ।

ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਫੈਸ਼ਨ ਸ਼ੋਅ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਜੇ ਦੇਰ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਦੂਜੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵੇਖਣ ਗਏ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਬਚੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਹਿਣ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਬੱਚਾ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਖਿਡੌਣੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਸਾਥੀ ਦੂਜੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵੇਖਣ ਚਲੇ ਗਏ। ਬੜੀ ਮਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਅਤੇ ਇਹ ਸੀ ਸਰਕੁਲਰ ਸਿਨੇਮਾ। ਅਸੀਂ ਗੌਲ ਜਹੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਖਲੋ ਗਏ। ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਲਮ ਚਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਫਿਲਮ ਵਖ ਵਖ ਗਣਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸੀ, ਜੋ ਹਸ ਰਹੇ ਸਨ, ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ, ਫਿਲਮ ਵੇਖਣ ਲਈ ਕਦੇ ਅਸੀਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖਦੇ, ਕਦੇ ਸਮੇਂ, ਕਦੇ ਖਬੇ ਅਤੇ ਕਦੇ ਪਿਛੇ ਹਲ। ਯਕਾ ਯਕ ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵਿਚ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਗੌਲਾ ਸੁਟਿਆ। ਅਸੀਂ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੂਜਾ ਨੌਜਵਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਥੇ ਫਿਲਮ ਖਲੋ ਕੇ ਵੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਜੁਝਾਰ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ

-ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ-

ਆਖਰ ਸਾਡੀਆਂ ਫ਼ਾਰਾਂ ਇਕ ਵਡੀ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਅਗੇ ਆ ਕੇ ਰੁਕੀਆਂ ਵਡੇ ਫਾਟਕ ਦੁਆਰਾ ਅਸੀਂ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ। 6 ਮੰਜ਼ਲ ਬਿਲਡਿੰਗ 600 ਕਮਰੇ । ਹਰ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬਿਸਤਾ, ਮੇਜ਼ ਕੁਰਸੀ, ਟੈਲੀਫੋਨ, ਰੇਡੀਉ, ਹਰ ਢਾਲਾਨ ਵਿਚ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਸੈਟ, ਲਾਇਬਰੇਰੀ, ਖੇਡਣ ਕੁਦਣ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਤੇ ਸਿਨੇਮਾ ਹਾਲ; ਸਟਾਲ; ਬੇਵਿੰਗ ਸ਼ਾਪ, ਕਪੜੇ ਸਾਫ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਲੈਟਰ ਬਕਸ ਤੇ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ, ਡਾਕਟਰ । ਤੁਸੀਂ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ ਇਹ ਹੋਟਲ ।

ਕਮਰੇ ਅਲਾਟ ਹੋ ਗਏ । ਸਾਡਾ ਸਾਮਾਨ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ । ਅਸੀਂ ਸਾਮਾਨ ਰਖ ਕੇ ਇਕ ਨਿਕੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ, ਬਣਨ ਦੁਬਾਇਆ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਤੀਜੀ ਮੰਜ਼ਲ ਤੇ ਸੀ; ਇਹ ਸੀ ਲਿਫਟ, ਜੋ ਕੁਝ ਸੈਕੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਉੱਤੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਪਹੁੰਚਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸਾਮਾਨ ਰਖਿਆ । ਮੇਜ਼ ਤੇ ਇਕ ਹਦਾਇਤ ਨਾਮਾ ਮਿਲਿਆ । ਇਸ ਤੇ ਹੋਰ ਗਲਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸਾਡੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਟੈਲੀਫੋਨ ਨੰਬਰ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਕਪੜੇ ਸਾਫ ਕਰਵਾਉਣੇ ਹੋਣ, ਜੁੱਤੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਵਾਉਣੀ ਹੋਵੇ, ਸ਼ੇਰ ਬਣਵਾਉਣੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਕੰਧ ਵਿਚ ਲਗੀ ਘੰਟੀ ਵਜਾਉ ਵੇਟਰ ਆ ਜਾਵੇਗੀ-ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹਰ ਕੰਮ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ।

ਮੇਜ਼ ਦੀ ਦਰਾਜ਼ ਖੋਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕਾਰਡ, ਲਟਾਫੇ, ਸਵੈਦ ਕਾਗਜ਼, ਫਾਈਲ, ਨੋਟ ਬੁਕ, ਪਿੰਸਲ ਆਦਿ

ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਈਆਂ ਸਨ । ਮੇਜ਼ ਤੇ ਮਿਨਰਲ ਵਾਟਰ, ਲੈਮਨ ਵੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ, ਚਾਬੀ, ਪਾਣੀ ਦਾ ਜਗ, ਦੋ ਗਲਾਸ ਇਕ ਤਬਤਰੀ ਵਿਚ ਪਏ ਸਨ । ਫਰਬ ਤੇ ਗਲੀਚਾ ਵਿਛਿਆ ਸੀ । ਗਫੇਲੇ ਦਾਰ ਬਿਸਤਰਾ ਮਿੱਠ ਗਿਆ । ਮਖਮਲੀ ਪਰਦਾ ਚੁਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸੜਕ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬਚੇ ਬਰਫ ਤੇ ਚਲਦੇ ਖੋਲ-ਕੁਦ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਤਿੰਨ ਛੁਟੀਆਂ ਸਨ, ਅਗਲਾ ਪਰੋਗਰਾਮ ਛੁਟੀਆਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਬਣਨਾ ਸੀ । ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸਿਵਾਏ ਆਪਣੇ ਭਾਰਤੀ ਰੰਗ ਦੇ ਅਸੀਂ ਸੋਵੀਅਤ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ

ਵਰਗੇ ਬਣ ਗਏ । ਸੂਟ ਤੇ ਸੂਟ ਅਤੇ ਗਰਮ ਕੋਟ ਤੇ ਗਰਮ ਟੋਪ ਪਾ ਲਏ । ਸਾਬੀ ਸਿਮਰਨੋਵ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੁਸਾਨੂੰ ਗਰਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਸਰਦੀ ਕਿਥ ਰਹੇਗੀ ।"

ਫਿਰ ਸਿੱਧੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜੁਝਾਰ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਗਲਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਸਰਦੀ ਕਿਥੋਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ?

ਇਸ ਇਕ ਹੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋਟਲ ਦੀ ਇਕ ਆਪਣੀ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਸੀ । ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਸਾਂ । ਇਥੇ ਵਕਤ-ਬੇਵਕਤ ਸਾਡੀ ਹਰ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਕਮਰੇ ਦੀ ਵੇਟਰ ਤੋਂ ਖਾਣਾ ਖੁਯਾਣ

ਵਾਲੀਆਂ ਵੇਟਰਾਂ ਤਕ ਅਤੇ ਮੈਨੇਜਰ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਘੱਟ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਬਾਦਲੂ ਵੋਲੀ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਉਂਦੀ ਸੀ । ਪਰ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਗਲ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜਾਂ ਇੰਟਰ ਪਰੋਟਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੰਮ ਚਲ ਜਾਂਦਾ ।

ਸਾਡੇ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਨੇ ਮਾਸਕੋ, ਲੈਨਿਨਗਰਾਡ, ਵਾਲਗਾਗਰਾਡ, ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਚਿਰਚਕ ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਸਨਅਤੀ ਕੇਂਦਰ ਸੀ, ਤਾਜਿਕਸਤਾਨ ਵਿਚ ਦੋ ਸੰਡੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਹਿਸਾਰ ਵੇਲੀ ਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਨੌਰਖ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ । ਨੌਰਖ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਡੋਮ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਕੇਂਦਰੀ ਦੇਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਬਿਜਲੀ ਮੁਹ-ਈਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਸਿੰਜਾਈ ਲਈ ਪਾਣੀ ਪਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ ।

ਅਮਰੀਕੀ ਇਜ਼ਾਰੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਜਾਪਾਨ ਉਤੇ ਦਬਾਅ

ਬਰਾਮਦਾਂ ਉਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ

ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਆਰੰਭ ਉਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਬਰਾਮਦਾਂ ਲਈ ਜਾਪਾਨੀ ਆਰਥਕਤਾ ਦੇ ਬੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਚੌੜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਕ ਤਾੜਾ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਤਜਾਰਤ ਦੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਨਰਮ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸੁਆਲ ਬਾਰੇ ਟੋਕੀਉ ਵਿਚ ਦੋ ਦਿਨ ਗਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਸਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕੀ-ਜਾਪਾਨ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰੀ-ਵੇਦੇਰਾਹ ਵਿਚ ਅਖੀਰੀ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਮੰਡਲ ਨੇ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਾਪਾਨ ਵਿਚ ਵਖ ਵਖ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਉਪਜਾਂ, ਚਮੜੇ ਦੇ ਸਾਮਾਨ, ਕੰਪਿਊਟਿੰਗ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਸਾਜ਼-ਸਾਮਾਨ, ਵਡ ਆਕਾਰ ਵਾਲੇ ਜੈਨਰੇਟਰ, ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਤੇ ਰਾਡਾਰ

ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਦਬਾਅ

ਜਾਪਾਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਰਿਆਇਤਾਂ ਪਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਨੇ

ਅਮਰੀਕਨਾਂ
ਨੂੰ
ਖਾਲੀ ਹੱਥ
ਪਰਤਣਾ
ਪਿਆ

ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਇਹ ਪੁਸ਼ੀਬਨ ਅਮਰੀਕੀ ਡਾਲਰ ਅਤੇ ਪਰਮਾਣੂ ਫਤਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਕ ਵਡੀ ਆਰਥਕ ਤਾਕਤ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਜੋਂ ਜਾਪਾਨ - ਰੁਤਬੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ ।" ਇਹਨਾਂ ਹਲਕਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ "ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਜਾਪਾਨ ਵਿਚਾਲੇ ਵਧੇਰੇ ਆਰਥਕ ਸਬੰਧਾਂ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।"

ਜਾਪਾਨੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਸਭਿਅਕ ਤੇ ਸਾਉ ਚੰਗ ਨਾਲ ਇਸ ਦਬਾਅ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ । ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਮੋਨੀਰੀ ਨੇ ਇਸ ਗਲਬਾਤ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕੀ ਇਸ਼ਟੀਕੋਨ ਨੂੰ ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਤਜਾਰਤੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁਧ "ਸੰਪੂਰਨ ਚੰਗੇ ਦਾ ਐਲਾਨ" ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ । ਇਸ

ਮੇਰੀ ਸੋਵੀਅਤ ਯਾਤਰਾ--੭

ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਫਿਲਮ ਸੀ

-ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ-

ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਅਮਨ-ਪਸੰਦੀ ਤੇ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਮਿਤਰਤਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਖਾਂ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਵਾਂਗਾ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ, ਰੇਲ ਗਡੀਆਂ ਵਿਚ, ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ, ਹੋਟਲਾਂ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਅਸੀਂ ਫਲੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਟਬਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਾਰੇ ਵਾਕਫੀਅਤ ਦਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਅਸੀਂ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ। ਅਸੀਂ ਵਖ ਵਖ ਫੇਕਟਰੀਆਂ ਤੇ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ, ਵਖ ਵਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਤੇ ਪਰੋਫੈਸਰਾਂ, ਡਾਕਟਰਾਂ, ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਅਹਿਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਪਾਰਟੀ ਸਾਈਟ ਦੇ ਐਂਡਾਟੋਰੀਅਲ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲੇ।

ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਸ ਚੁਕਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਸਕੋ ਕਰਿਮਲਿਨ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮਾਰਤ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝਾਂ ਲਗੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੈਨਿਨ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਵਿਚ ਮਿਸ ਤਾਂਤੀਆ ਨੇ, ਜੋ ਸ਼ਕਲ ਸੂਰਤ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁੜੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ, ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਕਾਮਰੇਡ ਲੈਨਿਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਰੋਲ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ।

ਨੌੜੇ ਹੀ ਲਾਲ ਚੋਕ ਵਿਚ ਮਈ ਦਿਨ ਦੀ ਪਰੋਡ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬੜਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ। ਇਥੇ ਟਰੇਡਿੰਗ ਏਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸੜਕ ਕਰਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਉਂਝ ਵੀ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਟਰੇਡਿੰਗ ਇਕ ਤਰਫਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਕ ਪਾਸਿਉਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅੰਤਰ-ਗਰਾਉਂਡ ਰਾਹ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਆਰਥਕ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦਾ ਪਕਾ ਪਵਿਲੀਅਨ ਵੀ ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਸੁੱਲਾਂ ਗਣਰਾਜਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਮੁਦਿਸੀਅਤ

ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਇਹ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਖ ਵਖ ਗਣਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦੇਖਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਉੱਤੇ ਕਈ ਦਿਨ ਲਗ ਜਾਣ। ਸਨਅਤੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿਚ ਵਖ ਵਖ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸ ਈਕਲ, ਸਕੂਟਰ, ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਉਥੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਈਆਂ ਸਨ।

ਰਾਕਟਾਂ ਦੇ ਮਾਡਲ, ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਕਟ, ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਜ ਤਕ ਜਿਹੜੇ ਰਾਕਟ ਛੱਡੇ ਗਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਮਾਡਲ, ਜਿਹੜੇ ਪੁਲਾੜ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤਰੋਸਕੋਵਾ, ਗਗਾਰਿਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪੁਲਾੜ ਯਾਤਰੀ ਉਡ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਚੰਨ ਤੇ ਬੁੱਝਾ ਗਠਣ ਵਾਲੇ, ਚੰਨ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਕਟਾਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਉਥੇ ਪਏ ਸਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁਆਈ ਜਾਂਦੀ, ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਸੌਂਦੇ, ਕਿਵੇਂ ਪੈਰਾਸ਼ੂਟ ਵਰਤਦੇ ਸਨ ਆਦਿ ਸਭ ਗਲਾਂ ਦੇ ਮਾਡਲ ਵੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਪੁਲਾੜ ਯਾਤਰੀ ਖੋਲ ਵਿਚ ਸੁਭਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਪੈਰਾਸ਼ੂਟ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੈਮਰਾ ਹੈ।

ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਫੈਸ਼ਨ ਸ਼ੋਅ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਜੇ ਦੋਰ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਦੂਜੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵੇਖਣ ਗਏ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਬਚੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਹਿਣ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਬੱਚਾ ਬਚਿਆ ਦੇ ਖਿਡੌਣੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਦੂਜੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵੇਖਣ ਚਲੇ ਗਏ। ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਅਤੇ ਇਹ ਸੀ ਸਰਕੁਲਰ ਸਿਨੇਮਾ। ਅਸੀਂ ਗੋਲਾ ਜਹੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਖਲੋ ਗਏ। ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਲਮ ਚਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਫਿਲਮ ਵਖ ਵਖ ਗਣਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸੀ, ਜੋ ਹਸ ਰਹੇ ਸਨ, ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ, ਫਿਲਮ ਵੇਖਣ ਲਈ ਕਦੇ ਅਸੀਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖਦੇ, ਕਦੇ ਸਜੇ, ਕਦੇ ਖਬੇ ਅਤੇ ਕਦੇ ਪਿਛੇ ਹਲ। ਯਕਾ ਯਕ ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵਿਚ ਇਕ ਨੌਜੁਆਨ ਨੇ ਗੋਲਾ ਸੁਟਿਆ। ਅਸੀਂ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੂਜਾ ਨੌਜੁਆਨ ਉਸ ਨੂੰ ਵੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਥੇ ਜਿਹਦਾ ਮੌਕਾ

ਸਰਦੀ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ.....

-ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ-

ਹਾਂ, ਅਜੇ ਅਸੀਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਉਤਰੇ ਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਸਰਦੀ ਨੇ ਕੁਝ ਆਪਣਾ ਰਮਤਕਾਰ ਵਿਖਾਇਆ। ਬਰਫ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਅਤੇ ਦੋ ਅੰਦਰ ਗਏ ਤਾਂ ਸਰਦੀ ਨੇ ਮੂੰਹ ਮੌੜ ਲਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੋਹਰ ਵਿਖਾਇਆ। ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਸਰਦੀ ਪਰ ਲਾ ਕੇ ਡੱਸ ਗਈ। ਪਰ ਜਿਧਰ ਨਜ਼ਰ ਦੁਆਰੇ ਬਰਫ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸੀਨਿੱਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਣੀਜਾਪਦੀਸੀਜਿਵੇਂ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਸਫੈਦ ਦੁਧ ਧੋਤੀਆਂ ਮਖਮਲੀ ਰਾਦਰਾਂ ਵਿਛਾ ਰਖੀਆਂ ਹੋਣ, ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਸਾਈਆਂ ਕਾਰਾਂ ਦੋੜਦੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਉਥੇ ਬਰਫ ਦਾ ਨਾਂਅ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਟੁੱਟਦਾ। ਬਰਫ ਸਾਫ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸੀ, ਗਰਦ ਗਬਾਰ ਦਾ ਤਾਂ ਨਾਂਅ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਕਾਰਾਂ ਮਾਸਕੋ ਸ਼ਹਿਰ ਵਲ ਡੱਸਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਯਕਾ-ਯਕ ਸਾਬੀ ਯਾਕੂਨਿਨ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਗਲਾ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੋਸ਼ੀ ਡਮ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਹੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ

ਜਿਹੜੀ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਦਸਣਗੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਾਫੀ ਲੁਤਫ ਆਵੇਗਾ। ਇਹ ਗਲ ਵਰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਬੀ ਭਾਰਤ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਹ ਹੁਣ ਵਿਥੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਚੌਖੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਉਹ ਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਦਸ ਰਹੇ ਸਨ-ਇਹ ਗੌਰਕੀ ਸਟੀਟ ਹੈ, ਬਾਹਰ ਗੌਰਕੀ ਦਾ ਬੁਤ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਾਨਾਂ ਵਿਖਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਇਹ ਮਾਸਕੋ ਦਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਵੇਖੋ ਲੋਕ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਰਦੀ ਕੰਈ ਬਹੁਤੀ ਨਹੀਂ। ਛੁਟੀ ਦੇ ਦਿਨ ਲੋਕ ਸ਼ੌਕ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਾਸਕੋ ਦਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਅਜੇ ਜੰਮਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਪੁਛਿਆ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਨ ਦਾ ਲਸੰਸ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੁਆਬ ਮਿਲਿਆ ਕੋਈ ਲਸੰਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੋਕ ਸ਼ੌਕ ਫਰਮਾਦੇ ਹਨ। ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਦੇ ਹਨ, ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੌਜਾ ਉਡਾਂਦੇ ਹਨ। “ਇਹ ਵੀ ਖੁਬ.....”

ਸਾਡੀ ਗਲ ਟੋਕਦੇ ਹੋਏ ਸਾਬੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-“ਜੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਲੁਤਫ ਉਨ ਦੇ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹਰਿਆਵਲ ਹੀ ਪਾਉਂਦੇ।”

ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ “ਜੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਜੋ ਨਜ਼ਾਰੇ ਅੱਜ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਡਹੀਂ ਸਨ ਮਿਲਦੇ।” ਨਾਲੇ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਬੁਲਾਇਆ ਅਸੀਂ ਆ ਗਏ। “ਮਜ਼ਾ ਤੋਂ ਉਸੀ ਮੈਂ ਹੈ ਜੋ ਮਜ਼ਾਜੇ ਯਾਰ ਮੈਂ ਆਏ।”

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਬਰਫਬਾਰੀ ਕਾਰਨ ਅੰਦਰ ਗਰੀਨ ਦਰਖਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਾਰੇ ਦਰਖਤਾਂ ਦੇ ਪਤੇ ਸੁਕ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾ ਹੀ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਬਸੰਤ-ਰੁਤ ਕੀ ਨਜ਼ਾਰੇ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਰਾਹ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਫਲੈਟਾਂ ਉਤੇ ਲਾਲ ਝੰਡੇ ਵੇਖੇ। ਅਸੀਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ “ਇਹ ਲਾਲ ਝੰਡੇ ਕਿਉਂ ਲਾਏ ਗਏ ਹਨ।”

ਸਾਬੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ : “ਪੰਜ ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਦਾ ਦਿਨ (ਜਿਹੜਾ ਵਿਧਾਨ 1936 ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ) ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਛੁਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਤਿੰਨ ਛੁਟੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਭ ਕਾਰੋਬਾਰ, ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਤੇ ਦਫਤਰ ਬੰਦ ਰਹਿਣਗੇ।”

ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਮਾਸਕੋ ਲਾਲ ਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਾਸਕੋ ਸਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। (ਚਲਦਾ)

ਬੈਲਦੇ ਹਨ

ਅੰਕੜੇ ਪਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸੈਂਪਲ ਸਰਵੇ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਅੰਕੜੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਭੰਨ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਾਕਮ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਤੇ ਜਿੰਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾਅਵੇ ਕਰਨ ਪਰ ਇਸ ਸਰਵੇ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜਿੰਨਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖਰਚ ਇਕ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੀ ਘਟ ਹੈ 1952 ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਤਨਾਸਬ ਵਸੋਂ ਵਿਚ ਲਗ ਡਗ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸਦੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਇਹ ਤਸਵੀਰ 1963-64 ਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ “ਵਿਉਂ-ਤਬੰਦੀ” ਡਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਹੀ ਸੀ ਦਾ ਸਿਲ-ਸਲਾ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਿਉਂ-ਤਬੰਦੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਸ ਬਤੀ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਸ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਉਣਾ ਕਠਨ ਨਹੀਂ ਕੀ ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਾਕਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ?

ਆਰਥਕ ਮੰਦਹਾਲੀ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ
-ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦ

ਮੇਰੀ ਸੋਵੀਅਤ ਯਾਤਰਾ—੧੯

ਉਹ ਦਸਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ

—ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ—

ਸਾਡੇ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਖੁਬਸੂਰਤ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਨਾਸ਼ਤਾ ਕਰਦੇ ਹੀ ਸਾਰਾ ਪਰੋਗਰਾਮ ਚਾਲੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਾਮਰੇਡ ਸੋਨੀਆ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਦੋ ਫ਼ਾਈਲਾਂ ਵਜੋਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਲਗ ਗਈ।

ਉਹ ਦਸਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ : ਲੈਨਿਨਗਰਾਡ ਨੀਵਾਦਰਿਆ ਤੇ ਵਾਕਿਆ ਹੈ। 101 ਟਾਪੂ ਹਨ, 36 ਨਹਿਰਾਂ ਹਨ ਵੀਹ ਚਰਚ ਹਨ। ਇਕ ਮਸਜਦ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। 1942 ਵਿਚ ਹਿਟਲਰੀ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਹਰ ਤੀਜੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਬਣਾ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਰੋਜ਼ 130 ਨਵੇਂ ਮਕਾਨ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜੋ ਏਰੀਆ ਹੈ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵੇਂ ਬਣਿਆ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈਨਿਨ ਗਰਾਡ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੇਂ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਕਾਨਾਂ ਦੇ ਕਰਾਏ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਸਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਵਰਗ ਮੀਟਰ ਲਈ ਤੇਤਾ ਕੋਪਕ। ਰਸੋਈ, ਟੋਟੀ, ਗੁਸਲ-ਖਾਨੇ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕਰਾਇਆ ਨਹੀਂ। ਆਮਦਨ ਦਾ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਪੰਜ ਫੀਸਦੀ ਤਕ ਕਰਾਇਆ ਆਦਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਬਹਿਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਦਾਰਾ ਪਰਾਈਵੇਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੋਟਲ, ਸਾਰੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਫੋਟੋ ਫੋਟੋ ਸਟਾਲ ਵੀ ਜਨਤਕ ਮਲਕੀਅਤ ਹਨ। ਕੋਵਲ ਫਰੂਟ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਇਹੋ ਜਹੀਆਂ ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸਟੋਰ ਹਨ, ਜੋ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਇਹ ਹੈ ਸਮਾਲਨਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਹੈਡਕੁਆਰਟਰ। ਹੁਣ ਇਸ ਵਿਚ ਰਿਜਨਲ ਪਾਰਟੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਆਫਸ ਤੇ ਦੂਜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫਤਰ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਉਹ ਵਿੰਟਰ ਪੋਲਸ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਜਿਥੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਾਰਬਾਹੀ ਤੇ ਕਰਿੰਸਕੀ ਦੀ

ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਹ ਆਰਮਡ ਫ਼ਾਤ ਵੀ ਵੇਖੀ ਜਿਸ ਤੇ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਖੜੇ ਹੋਕੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ।

ਆਖਰ ਅਸੀਂ ਇਕ 6 ਮੰਜ਼ਲ ਬਿਲਡਿੰਗ ਸਾਹਮਣੇ ਰੁਕੇ। ਸਾਡੀ ਦੋ ਫ਼ਾਈਲਾਂ ਸੋਨੀਆ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸੀ ਪਲਾਂਟ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਧੁਆਈ, ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਧੁਆਈ ਮੈਂਬਰ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਹੀ 45 ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਧੁਆਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

9 ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਲੋ-ਮੀਟਰ ਸਫਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਵੀਹ ਕਾਰਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਚੈਕ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਚਲਦੇ ਸਮੇਂ ਸੁਆਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇ। ਇਹ ਵਰਕਸ਼ਾਪ 1962 ਵਿਚ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। 1800 ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਇਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਕਾ ਬੋਰਡ ਮੈਨੇਜਰ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਅਤੇ ਟੈਕਨੀਕਲ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਤੇ ਸਮਿਲਤ ਹੈ। ਯੂਨੀਅਨ ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਆਰਗਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪਲਾਂਟ ਵਿਚ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਹੈ।

ਡਰਾਈਵਰ-141 ਰੁਬਲ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਤੇ ਟੈਕਨੀਸ਼ੀਅਨ-173 ਰੁਬਲ ਮਾਸਕ। ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਹੇ ਕੰਮ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਤੀਹ ਫੀ ਸਦੀ ਔਰਤਾਂ ਡਰਾਈਵਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਾਰੇ ਵਰਕਰ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਪਾਰਟੀ ਮੈਂਬਰ ਲੋਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਖਤ ਪੁਛ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤਨਖਾਹ ਦਾ ਇਕ ਫੀਸਦੀ ਫੰਡ ਸ਼ਾਮਲੀ ਹੈ। ਦਸ ਫੀਸਦੀ ਵਰਕਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਪਾਰਟੀ ਮੈਂਬਰ ਲੈਂਦੇ ਸਮੇਂ ਸਖਤ ਪੁਛ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਮੈਂਬਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਸਾਫ ਹੋਵੇ, ਇਖਲਾਕੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਚਾ ਹੋਵੇ।

ਕਰਾਂਤੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ

—ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ—

ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਰੋਲ ਗਡੀ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਲੈਨਿਨ-ਗਰਾਡ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ। ਨੇਵਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢ ਵਾਕਿਆ ਲੈਨਿਨ ਗਰਾਡ ਪਹਿਲਾ ਮੀਟਰੋਗਰਾਡ, ਫਿਰ ਪੀਟਰੋ-ਗਰਾਡ ਦੇ ਨਾਂਅ ਨਾਲ ਪਸਿਧ ਸੀ। ਇਥੇ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ, ਇਥੋਂ ਤੋਂ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕਠਾ ਕੀਤਾ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦੁਆਉਣ ਲਈ ਜਦੋਂ ਜਹਿਦ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਲੀਗ ਬਣਾਈ ਜੋ ਕਿ ਰੂਸ ਵਿਚ ਮਾਰਕਸੀ ਤਹਿਰੀਕ ਦਾ ਡਰੂਣ ਸੀ।

1905 ਨੂੰ ਖੂਨੀ ਐਤਵਾਰ ਦੀ ਸਿਹੜੀ ਘਟਨਾ ਹੋਈ, ਉਹ ਉਸੇ ਥਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਉਤੇ ਵਿੰਟਰ ਪੈਲਸ ਤੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਕੇ ਅਥਵਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਡੋਲਿਆ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀ ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਇਕ ਬੈਨਤੀ ਪਤਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹਕ ਇਤੇ ਜਣ।

ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਤੇ ਨਿਹਥੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤਾਕਤ ਬਣ ਗਏ। ਇਹ ਅਕਤੂਬਰ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਰੀਹਰਸਲ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ 1905--1907 ਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਦਬਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਅਪਰੰਤ 1917 ਵਿਚ ਕਾਮਰੇਡ ਲੈਨਿਨ ਮੀਟਰੋਗਰਾਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ। ਅਗਸਤ 1914 ਵਿਚ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ ਬਰਗ ਦਾ ਨਾਂਅ ਪੀਟਰੋ-ਗਰਾਡ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਵਤਕਰਾਂ ਤੇ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਸੋਵੀਅਤ ਬਣ ਚੁਕੀ ਸੀ।

1917 ਦੇ ਫਰਵਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਕੁਝ ਦਿਲ ਪਿਛੋਂ ਮਾਸਕੋ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੂਜੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਬਣ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ। ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤਹਿਰੀਕ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਾਮਰੇਡ ਲੈਨਿਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। 3-4 ਜੁਲਾਈ 1917 ਨੂੰ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਜੋ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਸ ਮੰਗ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਰੀ ਤਾਕਤ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ—ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਫਾਇਰਿੰਗ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਦੌਰ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਲਸ਼ਵੀਕ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਕਾਮਰੇਡ ਲੈਨਿਨ ਅੰਡਰ ਗਰਾਉਂਡ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਸ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਮਰੇਡ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਛੇਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਇਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਕਾਮਰੇਡ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਜਦੋ-ਜਹਿਦ ਦੀ ਲਾਈਨ ਪਾਸ ਹੋਈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਲੈਨਿਨ ਰਜ਼ਲੀਫ ਜੋ ਲੈਨਿਨਗਰਾਡ ਤੋਂ 35 ਮੀਲ ਦੂਰ ਅਤੇ ਫਿਨਲੈਂਡ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਤੇ ਇਕ ਇਕ ਦੁੱਗੀ ਵਿਚ ਇਕ ਦੁੱਗੀ ਤੇ ਦੋ ਰੁਪ ਵਿਚ ਠਹਿਰੇ ਤਹਿਰੀਕ ਦੀ

ਮੇਰੀ ਸੋਵੀਅਤ ਫੇਰੀ-੧੮

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਉਂਤੀ

ਗਈ ਸੀ ਕਰਾਂਤੀ

-ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ-

ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਿਲਟਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਬੜੀ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਕਾਮਰੇਡ ਲੈਨਿਨ ਵਲੋਂ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸਕੀਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਾਤੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

25 ਅਕਤੂਬਰ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਟੈਲੀਗਰਾਫ, ਟੈਲੀਫੋਨ, ਸੈਂਟਰਲ ਪੋਸਟ ਆਫਸ, ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਅਹਿਮ ਪੁਲਾਂ ਉੱਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਫੌਜੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਅਬਵਾ ਵਿੰਟਰ ਪੈਲਸ ਨੂੰ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜ਼ੋਨਲ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਫੁੱਪੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਇਹ ਗਲ ਵਰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਅਜਿਹੀ ਤਕਨੀਕ ਤੇ ਹਨਰਮੈਂਦੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੇਵਲ 4-6 ਬੰਦੇ ਹੀ ਮਰੇ, ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਭੰਨ ਦਿਤਾ।

ਅਤੇ ਸਮਾਲਨਸੀ, ਜੋ ਇਨਕਲਾਬ ਵੀ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਹੈ। ਇਹ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਹੈਡਕੁਆਰਟਰ ਸੀ। ਇਦੋਂ ਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਹਿਲੇ ਐਲਾਨ ਵਿਚ ਅਮਨ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪੀਟਰੋਗਰਾਡ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਦਰਖਾਸਤ ਉੱਤੇ 1924 ਵਿਚ ਕਾਮਰੇਡ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਦਿਹਾਂਤ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਬਹਿਰ ਦਾ ਨਾਂਅ ਲੈਨਿਨਗਰਾਡ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਲੈਨਿਨ ਗਰਾਡ ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ 700 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਗਡੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਲੈਨਿਨ ਗਰਾਡ ਪਹੁੰਚੇ ਉਹ ਰਾਤ ਭਰ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਨਾ ਠਹਿਰੀ। ਅਸੀਂ ਸਵੇਟੇ ਲੈਨਿਨ ਗਰਾਡ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਉਤਰੇ। ਗਡੀ ਦੇ ਹਰ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਚਾਰ ਬੈਂਚ (ਬਿਸਤਰੇ) ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਆਮ ਲਾਈਟ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਇਕ ਲਾਈਟ ਸਰਹਾਣੇ ਵੀ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਲੇਟ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਸੌਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸਭ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਰੋਡੀਓ ਆਪਣੀ ਧੁਨ ਸੁਣਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ਬਰਫਬਾਰੀ ਤੇ ਰਾਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬਾਹਰ ਦਾ ਕੋਈ ਨਜ਼ਾਰਾ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਲੈਨਿਨਗਰਾਡ ਗਡੀ ਤੋਂ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਸਾਥੀ ਮਜ਼੍ਹਦ ਸਨ--ਸਾਥੀ ਵਿਕਟਰ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ ਸੋਨੀਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰਦ ਕੁਕੜ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ਚਲਦਾ)

ਉਸਾਰੀ

20

ਜੇਤੋ, 11 ਅਪਰੈਲ—(ਸਾਡੇ ਪਰਤੀ ਨਿਧ ਰਾਹੀਂ) ਡਾਕ ਤੇ ਤਾਰ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਹੁਣੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਰਵੇਖਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਬਠਿੰਡਾ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ 300 ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਘਰ ਉਸਾਰ ਲਏ ਹਨ। ਅਗੇ ਕੋਈ ਅਮੀਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਘਰ ਉਸਾਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਧਿਆਨ ਤੇ ਸਮਾਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਡਾਕ ਤੇ ਤਾਰ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਘਰੀਂ ਡਾਕ ਪਹੁੰਚ ਉਣ ਵਿਚ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੇਸ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਈ ਚਗੇ ਜਿੰਮੀਦਾਰ ਆਪ ਜਾਂ ਕੇ ਡਾਕਖਾਨਿਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਡਾਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਵਤੀਰੇ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸਖਤ ਨਖੋਪੀ ਕੀਤੀ। ਅਤੇ ਸੁਭੀਸ਼ਲ ਜਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਪਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਉਦਿਆਨ ਸ਼ਨਰਲ ਸਕਤਰ ਪੰਜਾਬ ਐਨੀਮਲ ਹਸ-ਬੰਡਰੀ ਫੋਰਬ ਕਲਾਸ ਯੂਨੀਅਨ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਚਿਲੋਂ ਵਿਰੁਧ ਡਿਸਪਲੇਨਰੀ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈਣ ਦੀ ਗੋਰਮਿੰਟ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਕੜੀ ਚਲ ਰਹੀ ਭੁਖ ਹੜਤਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿਖਾਇਆ।

(ਸਫਾ 2 ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਰਦੀ ਜ਼ੀਰੋ ਪੁਆਇੰਟ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘਟ ਸੀ ਤੇ ਬਰਫ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਲੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਥੇ ਲਿਆ ਕੇ ਜੜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਚਕਦਾ)

ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿਚ

—ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ—

ਇਸ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਹ ਬੈੱਡ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਟਾਫ਼ ਤੀਹ ਡਾਕਟਰਾਂ, ਨਰਸਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਅਮਲੇ ਤੇ ਸਮਿਲਤ ਸੀ।

ਲੋੜਾ ਨਾਂਅ ਦੀ ਨਰਸ ਦੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਡਿਊਟੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਨਾਂਅ ਲੈ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤੀ ਹਾਂ।

ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋ ਭਾਸ਼ੀ ਸਾਥੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲਾਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਨਰਸ ਨੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਡਾਕਟਰ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਵਾਂਗ ਨਰਸ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਫਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕਈ ਸੁਆਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀਤੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਉਤਰ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਆਪ ਵੀ ਕਈ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛੇ।

ਨੀਨਾ ਨਾਂਅ ਦੀਆਂ ਦੋ ਨਰਸਾਂ ਸਨ। ਇਕ ਸਫਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਸੀਏ ਨਾਂਅ ਦੀ ਨਰਸ ਸੀ।

ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਬੜੀਆਂ ਖੁਸ਼ ਦਿਲ ਸਨ।

ਦੂਸੀਏ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਰੂਬਲ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਪਤੀ ਨੂੰ 120 ਰੂਬਲ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਸਫਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨੀਨਾ ਨੂੰ 70 ਰੂਬਲ ਮਹੀਨਾ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ 90 ਰੂਬਲ, 110 ਰੂਬਲ, 150 ਰੂਬਲ ਅਤੇ 170 ਰੂਬਲ ਮਹੀਨਾ ਤਕ ਵੀ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਡਾਕਟਰਾਂ ਤੇ ਨਰਸਾਂ ਦੇ ਸਲੂਕ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਕਾਰਨ ਹੁਣ ਮੈਂ ਠੀਕ ਸਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਟੂਰਿਸਟ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਨਰਸਾਂ ਨੇ

ਮੈਨੂੰ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਹੀ ਦਸ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਟੂਰਿਸਟ ਦਲ ਵਿਚ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਆਉਣਗੇ। ਡਾਕਟਰ ਵਲੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਦਸਵਦਾਨੀਆ (ਅਲ-ਵਿਦਾਅ) ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਟੂਰਿਸਟ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਸਾਰਾ ਕਿਸਾ ਸੁਣਾਇਆ ਜੋ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਿਆਨ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਹਾਂ।

ਮੇਰੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਹੋਣਕਾਰਨ ਟੋਲਗੋਗਰਾਡ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸੰਖੇਪ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਕੁਝ ਦਸਾਂਗਾ ਜੋ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ।

ਮੇਰੀ ਸੋਵੀਅਤ ਯਾਤਰਾ-੨੬

ਇਹ ਬਿਲਡਿੰਗ ਟਰਸਟ ਸੀ। ਇਸ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵੀ ਇਹੋ ਹੈ। 1400 ਵਰਕਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਪੰਦਰਵਾਂ ਵਰਕਰ ਪਾਟਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ। ਅਦਾਰੇ ਦੀ ਨੌਜੁਆਨ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ ਵੀ ਹੈ। ਘਟੋ ਘਟ ਤਨਖਾਹ 85 ਰੂਬਲ ਮਹੀਨਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਆਇਆ ਵੋਲਗਾਗਰਾਡ ਦਾ ਹਾਈਡਰੋ ਬਿਜਲੀ ਘਰ। ਇਹ ਬਿਜਲੀ ਘਰ ਮੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਬਿਜਲੀ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਥਾਂ ਰਖਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਨੇੜੇ ਇਕ ਹਾਈਡਰੋ ਪਾਵਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਇਹ ਮੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਥਾਂ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਬੰਦ ਸੀਮਿਟ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਬਾਲੋ, ਮਭ, ਕੋਲਾ ਰਲਾ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਵਾਲਾਗਸਕੀ। ਇਕ ਲਖ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਵਸੋਂ।

ਇਥੇ 22 ਟਰਬਾਈਨਾਂ ਹਨ। ਇਕ ਟਰਬਾਈਨ ਇਕ ਲਖ 15 ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਲੋਵਾਟ ਬਿਜਲੀ ਵਢਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ 1961 ਵਿਚ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੇਵਲ 42 ਵਰਕਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਿੰਨ ਬਿਫਟਾਂ ਵਿਚ। ਲੰਬਾਈ (ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਸਫਾ 5)

ਜਿਥੇ ਗੋਰਕੀ ਨੂੰ ਕੈਦ ਰਖਿਆ ਗਿਆ

ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ

ਅਕਤੂਬਰ ਮਿਊਚੀਅਮ : ਇਸ ਵਿਚ ਰੂਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਤਹਿਰੀਕ, ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੰਗ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਭੁਖ ਤੇ ਬੀਮਾਰੀ ਆਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਰਾਸ਼ਨ ਕਾਰਡ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਕਿਵੇਂ ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਹੁਣ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਤਾਕਤ ਕਿੰਨੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਸਥਿਤੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਤਸਵੀਰਾਂ ਤੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਮਿਊਚੀਅਮ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਵੀ। ਇਕ ਭਾਰਤੀ ਡੇਢੀ-ਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਫੋਟੋ ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬਦੇਸ਼ੀ ਤਹਿਰੀਕ ਦੀ ਇਕ ਫੋਟੋ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਕਾਮਰੇਡ ਸਟਾਲਿਨ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ—ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਕੌਂਸਲੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ।

ਗਰੇਵ ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਬੋਤੋ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹਾਂ। ਨੀਵਾ ਦਰਿਆ ਬਿਖਕੁਲ ਜਮਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬਰਫ ਤੋੜ ਕਿਸਤੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਬਰਾਬਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਰਜ਼ਲੀਫ ਵਿਚ ਉਹ ਘਰ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਜਿਥੇ ਕਾਮਰੇਡ ਲੈਨਿਨ ਘਾ-ਫੂਸ ਦੀਆਂ ਝੁਗੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕੋਲ ਕਾਮਰੇਡ

ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜੋ ਬਾਲਸ਼ਵੀਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮਾਝਕਾਂ ਨੂੰ ਤਸਲੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਂਅ ਸੀ ਮਖੀਆਨੋਵਫੋਟਾ ਨਾਂਅ ਰਖੀਆ— ਉਸ ਦੇ ਨਾਂਅ ਤੇ ਅਤਸਨ ਦੀ ਜੇ ਫੈਕਟਰੀ ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਚੜ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਰਜ਼ਲੀਫ ਵੇਖਣ ਗਏ ਉਸ ਦਿਨ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਿਪਾਹੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੋ ਸਾਲ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ ਉਥੇ ਆਏ-ਦੇਸ਼, ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਹਝਫ ਲੈਣ ਲਈ। ਸੋਫਰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹਲਫ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਇਹ ਸੀ ਲੈਨਿਨਗਰਾਡ ਵਿਚ ਇਕ ਟਪੂ ਉਤੇ ਕਿਲਾ। ਇਥੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਾਮਰੇਡ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਭਰਾ ਅਲੈਗਜ਼ੈਂਡਰਉਲੀਆਨੋਵ, ਜੋ ਕਿ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪਸੰਦ ਤਹਿਰੀਕ ਦਾ ਲੀਡਰ ਸੀ, ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਕਸਮ ਗੋਰਗੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ 69 ਸੈੱਲ ਸਨ। (ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਠੜੀਆਂ ਜਾਂ ਚੱਕੀਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ) ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਕੋਈ ਦਾ ਨਾਂਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੁਕਾਰ ਸਕਦਾ ਕੋਵਲ ਸੈੱਲ ਨੰਬਰ ਹੀ ਪੁਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕੋਈਆਂ ਨੂੰ ਸਕੜ ਕੇ, ਲੰਬੇ ਚੋਗ ਪੁਆ

ਸਰਿਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਦਿਨ ਬਿਤਾਣੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡੇ ਰਾਜ-ਸਮਾਜ ਲਈ ਭਾਵੀ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗਲ ਹੈ। ਮੌਇਆਂ ਗਿਆਂ ਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ੀ ਵੰਗ ਨਾਲ ਸੋਹਲੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਦੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਸ਼ਰਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਵੀ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਵੀ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗ਼ਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਫੋਰੀ ਤੇ ਯੋਗ ਉਦਮ ਕਰਨ।

-ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਨੰਦ

ਜਾਦੂ ਉਹ ਜੋ ਕਿ

“ਪੂਰੀ ਦੇ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਸ਼ੰਕਰ ਆਚਾਰੀਆ ਨੇ ਅਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਗਉ-ਹਤਿਆ ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਪਾਬੰਦੀ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਛੇਤੀ ਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਗਉ ਰਖਸ਼ਾ ਸੰਮਤੀ ਵਲੋਂ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ 10-11 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਕੌਮੀ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਵੀ ਬੁਲਾ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਅਤੇ ਪਕੀ ਤਾਰੀਖ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ.....”

(ਪ੍ਰੀਤ, ਤਿੰਨ ਅਪਰੈਲ)

“ਪੂਰੀ ਦੇ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਸ਼ੰਕਰ ਆਚਾਰੀਆ ਨੇ ਪਟਨ ਵਿਚ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮ ਹਿੰਦੂ ਸਮੇਲਨ ਵਿਚ ਛੁਆ ਛਾਤ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਸੂਲ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਛੁਆ-ਛਾਤ ਨਾਸ਼ਕ

ਕੇ ਕੋਈ ਘਟੇ ਖੜਾ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕੋਈਆਂ ਨੂੰ ਭੁਖਿਆਂ ਵੀ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਪਹਿਰਾ ਏਨਾ ਕਰੜਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕਿਲੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਭਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਕਿਸੇ ਕੋਈ ਨਾਝ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਕੋਈ ਨੂੰ ਕੋਵਲ ਉਸ ਦਿਨ ਨੁਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਗਾਹ ਵਿਚ ਕਤਲ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਕੋਈਆਂ ਨੂੰ ਭੁਖਿਆਂ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਸੋਣ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਸੀਹੇ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਟੂਨ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇਸ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਚਰਚ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕੋਵਲ ਰਾਇਲ ਫੈਮੇਲੀ ਲਈ ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਜੋਨੇ ਨਾਲ ਮੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਉਜ਼ਬੇਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੌਰੇ ਤੇ

ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ, 17 ਅਪਰੈਲ--
ਉਜ਼ਬੇਕ ਸੋਵੀਅਤ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਰੀਪਬ-
ਲਿਕ ਦੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ
ਰਹਿਮਾਨਕੁਲ ਕੁਰਬਾਨੋਵ ਭਾਰਤ ਦੇ
ਸਰਕਾਰੀ ਦੌਰੇ ਤੇ ਪੁਜ ਗਏ ਹਨ।

ਸੋਵੀਅਤ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ
ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਉਜ਼ਬੇ-
ਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ
ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਸੋਵੀਅਤ
ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਸੋਵੀਅਤ ਦੇ
ਡਿਪਟੀ ਕੁਰਬਾਨੋਵ ਦਾ ਜਨਮ 1912
ਵਿਚ ਉਜ਼ਬੇਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਕ ਗਰੀਬ
ਕਿਸਾਨ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ।

1942 ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਆਰ. ਕੁਰਬਾ-
ਨੋਵ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਵਿਚ
ਰੁਝੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਜ਼ਬੇਕ ਰੀਪਬਲਿਕ
ਦੀ ਕੌਮੀ ਆਰਥਕਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ
ਮਹਾਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਰਹਿਮਾਨਕੁਲ

ਕੁਰਬਾਨੋਵ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਆਰਡਰ ਆਫ
ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪੁਰਸਕਾਰ
ਮਿਲ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨ
ਦੀ ਐਮ. ਐਸ. ਸੀ. ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਠਹਿਰਣ ਸਮੇਂ
ਉਹ ਭਾਖੜਾ ਦੇ ਸਜੇ ਕੰਢੇ ਦੇ ਬਿਜਲੀ
ਘਰ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ
ਵਾਲੇ ਉਦਘਾਟਨੀ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿਚ ਵੀ
ਭਾਗ ਲੈਣਗੇ।

ਇਸ ਅਦਾਰੇ ਵਿਚ ਤੀਹ ਫੀ ਸਦੀ
ਪਾਰਟੀ ਮੈਂਬਰ ਹਨ।

(ਚਲਦਾ)

ਬਾਦ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਹੋਰ ਮੰਗਾਂ ਅਜੇ
ਖੜੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸਾਨ ਤੇ ਬੋਤ ਮਜ਼ਦੂਰ
ਆਪਸੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ
ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਬੋਬੀਦੀਆਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ
ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ
ਪਸਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਪਰੋਕਤ
ਮਸ਼ਲਿਆਂ ਉਪਰ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਏਕਾ
ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਮੰਗਾਂ ਦੀ
ਪਰਾਪਤੀ ਵਧ ਵਧਿਆ ਜਾਵੇ। ਕਿਸਾਨ
ਸਭਾ ਨੇ ਇਸ ਘੋਲ ਵਿਚੋਂ ਭਾਵੇਂ ਕਈ
ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਸਬਕ ਕਢੇ ਹਨ ਪਰ ਇਕ
ਵਡਾ ਸਬਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤਿਖੋ
ਭਖਦੇ ਚੁਭਦੇ ਇਕ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਚੁਣ ਕੇ
ਐਜੰਟੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਤੇ ਘੋਲ ਅੰਤਿਮ
ਜਾਏ ਤਾਂ ਜੀਤਾ ਛੋਟੀ ਸੋਖੀ ਤੇ
ਵਧੇਰੇ ਲਾਮਬੰਦ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਘੋਲ ਵਿਚੋਂ
ਖਟਦੀ ਹੈ "ਲਾਹਿਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਸਕਤੀ
ਵਧਦੀ ਤੇ ਉਹ ਨਵੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ
ਵਧ ਵਧਦੀ ਹੈ।"

ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿਚ

(ਸਫਾ 2 ਦੀ ਬਾਕੀ)

700 ਮੀਟਰ ਹੈ। ਇਸ ਡੈਮ ਦੇ
ਉਪਰੋਂ ਰੋਲਵੇ, ਮੋਟਰ, ਟਰਾਮਵੇ ਆਦਿ
ਹਰ ਭਰਾਂ ਦਾ ਟਰੈਫਿਕ ਹੈ।

ਹੁਣ ਲਵੋ ਕਾਲਗੋਗਰਾਡ ਦੀ
ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਸਨਅਤ ਦੀ ਗਲ ਇਸ
ਦੀਆਂ ਨੇਂ ਹਜ਼ਾਰ ਲਾਰੀਆਂ, ਮੋਟਰ-
ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਟਰਕ ਹਨ। 17,000
ਵਹਕਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ
33 ਡੀਪ ਹਨ। ਇਹ ਇੰਡਸਟਰੀ
ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਉਪਜਾਂ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੀ
ਥਾਂ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੈ।
ਮੁਸਾਫਰ ਬਸਾਂ ਵੀ ਚਲਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਲ
ਉਠਾਉਣਾ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ
ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੈ। ਡਰਾਈਵਰਾਂ
ਦੀ ਤਨਖਾਹ 145 ਰੁਪਯ ਰਹਾਸੀ ਹੈ।

ਸਾਥੀ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜ਼ੀਰਵੀ ਪਰਿੰਟਰ ਤੇ ਪਬਲਿਸ਼ਰ ਨੇ
ਅਵਾਮੀ ਪਰਿੰਟਿੰਗ ਪਰੈਸ, ਬੀ. ਜੀ. ਰੋਡ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ
ਛਪਵਾ ਕੇ ਵਾਸਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ
ਕੌਂਸਲ ਪਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ

ਮੇਰੀ ਸੋਵੀਅਤ ਯਾਤਰਾ-24

ਅਜੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ

-ਵੀਰਭਾਨ ਭੁਲਰ-

ਹੋਟਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੇਟਰਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਮਰਦ ਹੋਣ ਜਾਂ ਔਰਤਾਂ, ਨੇ ਇਨ੍ਹੇ ਚੰਗੇ ਕਪੜੇ ਪਾਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਚੰਗੇ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਘਰਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਇੰਨਾ ਚੰਗਾ ਲਿਬਾਸ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਖਾਣਾ ਖੁਆਣ ਲਗ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਵੇਟਰ ਖਾਣੇ ਦੇ ਸੋਫ਼ੇ ਤੇ ਬਹਿ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅਨੁਮਾਨ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦੇ ਕਿ ਕੌਣ ਵੇਟਰ ਹੈ ਅਤੇ ਕੌਣ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਕੌਣ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਹੈ, ਕੌਣ ਡਾਕਟਰ ਹੈ ਤੇ ਕੌਣ ਵਰਕਰ।

ਟੂਰਿਸਟ ਹੋਟਲ ਦੀ ਚੀਫ ਵੇਟਰ ਸੀ ਮੈਰੀਨਾ। ਵੇਟਰਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਸਭ ਦੀਆਂ ਸਭ ਔਰਤਾਂ ਸਨ, ਦਾ ਸਲੂਕ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਸੀ। ਮੈਰੀਨਾ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਟੂਰਿਸਟ ਹੋਟਲ ਛੱਡਣ ਵਾਲੇ ਸਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਉਹ ਛੁਟੀ ਤੇ ਸੀ।

ਕਿਸੇ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਵੀ ਟਿਪ-ਸਿਸਟਮ, ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਦੇਣ ਜਾਂ ਲੈਣ ਦਾ ਰਵਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਗੜੀ ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਲਾਅਨਤ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

ਅਸੀਂ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀ ਤਨਖਾਹ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ-120 ਰੂਬਲ ਮਹੀਨਾ। 40-50 ਰੂਬਲ ਸੈਲ ਤੇ ਪ੍ਰੀਮੀਅਮ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਲ ਉਜਰਤ 160-170 ਰੂਬਲ ਮਹੀਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸਿਨੇਮਾ ਹਾਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਬੈਠੇ ਰੁਸੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਿਲਡਿੰਗ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪਤਨੀ, ਜੋ ਨਾਲ ਹੀ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਹੈ। ਤਨਖਾਹ ਬਾਰੇ ਪੁਛਣ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, "ਅਸੀਂ ਡੇਢ ਡੇਢ ਸੌ ਰੂਬਲ ਮਹੀਨਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।" ਮੈਂ ਪੁਛਿਆ: "ਕੀ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਨਾਲ ਤਸਲੀ ਹੈ?"

ਰੁਸੀ ਸਾਥੀ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ। ਅਜੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਾਥੀ ਸ਼ੀ ਰਸਕਨ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਮੈਨਰਪੀਨੋਵ ਵੀ ਸਾਡੇ ਦੋ ਭਾਸ਼ੀਏ, ਜੋ ਕਿ ਬੜੇ ਨਫੀਸ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ, ਦੋ ਨਾਲ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਆਏ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਵਦਾਇਗੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਆਏ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਜਨ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਅਤੇ ਗਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲਾ ਸਾਥੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਐਡਮਿਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੈ। 210 ਰੂਬਲ ਮਹੀਨਾ ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ। ਟੈਲੀ-ਵੀਜ਼ਨ, ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਰੇਡੀਓ ਦੇ ਪਰੋਗਰਾਮਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਹੋਰ ਕਮਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਸਾਥੀ ਵੋਲਗਾਗਰਾਡ ਦੀ ਬਾਇਆਲੋਜੀ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਪਰਚਾਰ ਸਕਤਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਿਜਨਲ ਪਾਰਟੀ ਸਕਤਰ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵੀ ਲਗ ਭਗ ਏਨੀ ਹੀ ਹੈ।

(ਚਲਦਾ)

ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ

—ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ—

ਤੁਸੀਂ ਪੁਛੋਗੇ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਚੋਰੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਕਰ ਮਾਰੀ ਸੀ ! ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ? “ਜੇਲ੍ਹ” ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਉਹ “ਜੇਲ੍ਹ” ਵਾਂਗ ਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ !

ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭੁਖ ਹੜਤਾਲਾਂ ਕਾਰਨ ਸਿਰ ਗੰਜੇ-ਪਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨੁਕਸ ਵੀ ਸੀ। ਪੇਟ ਦਾ ਨੁਕਸ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਹੁਣ ਕਿਉਂਕਿ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਪੇਟ ਦੇ ਨੁਕਸ ਦੀ ਤਸਖੀਸ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੁਝ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਮਦਰਾਸੀ ਖਾਣਾ ਖਾਧਾ ਤੇ ਖਾਧਾ ਵੀ ਕੁਝ ਲੋੜ ਨਾਲੋਂ ਵਧ। ਉਧਰੋਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਏਧਰ ਪੇਟ ਵਿਚ ਮਰੋੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਬਟਪਟ ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਇਆ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਜੋ ਮੰਗਿਆ ਉਸਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਗੋਲੀ ਤੇ ਗੋਲੀ ਖਾਧੀ। ਦਵਾਈ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸ਼ੀਸ਼ੀ ਰਾਤ ਤਕ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਫਿਰ ਜਾ ਕੇ ਪੇਟ ਠੀਕ ਹੋਇਆ। ਆਖਰ ਮਾਸਕੋ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤਾਂ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਕਾਰਨ ਫਿਰ ਪੇਟ ਨੇ ਜ਼ੁਆਬ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਪੇਟ ਵਿਚ ਦਰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ-ਸੁਣਨ ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਹੀ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਸ ਦਿਨ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬਾ ਨੇ ਗੋਲੀ ਦੇ ਦਿਤੀ। ਆਰਾਮ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਫਿਰ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬਾ ਤੋਂ ਗੋਲੀ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਮੋੜ ਕਟ ਲਿਆ ਕਿ, “ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਨਹੀਂ”, ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਥੇ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ।

ਦੋ-ਭਾਸ਼ੀਆ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭੁਲਰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ। ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਬਸ ਅਗਲਾ ਸਾਰਾ ਪਰੋਗਰਾਮ ਚੋਪਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਬਿਨਾਂ ਠੀਕ ਹੋਏ ਹਸਪਤਾਲ ਤੋਂ ਰਿਹਾਈ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਣਾ। ਸਾਡੇ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਕਿ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੋੜ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਵੋਲਗਾ

ਗਤਾਭ ਪੁਜੇ ਤਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸ ਹੀ ਦਿਤਾ। ਕਹਿਣ ਲਗੇ : ਭੁਲਰ ਅਸ ਅਸੀਂ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲੋਂ ਗੋਲੀ (ਦਵਾਈ) ਲਈ ਹੈ। ਕਲ ਸਵੇਰੇ ਤੂੰ ਵੀ ਜਾਈਂ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੋਭਾਸ਼ੀ ਸਾਥੀ ਅੰਗਰ ਬੜਨੋਫ ਮੈਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਾਲੀਕਲਿਨਕ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਪਾਲੀਕਲਿਨਕ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਡਾਕਟਰੀ ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਪੇਟ ਦੀ ਦਰਦ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੈ ਜਾਂ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਹੈ ? ਮੈਂ ਹਿਸਟਰੀ ਬਿਆਨ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਪਰਚਾ ਬਣਵਾਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਗੋਲੀ ਆਦਿ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪਰਚਾ ਦੋ ਭਾਸ਼ੀਆ ਸਾਥੀ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿਤਾ।

“ਜੇਲ੍ਹ” ਸ਼ਬਦ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅੰਦਰੋਂ ਮਜ਼ਾਕ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਸੀ।

ਤੁਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਵੀ. ਜੇ. ਹਸਪਤਾਲ ਅੰਮਿਤਸਰ ਵਿਚ ਅਥਵਾ ਆਪਣੇ ਦੂਜੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਮੈਂ ਰੂਸੀ “ਜੇਲ੍ਹ” ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਹੋਟਲ ਵਲ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਦੋ ਭਾਸ਼ੀਆ ਸਾਥੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ

“ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਠਹਿਰੋਗੇ। ਉਸ ਵਿਚ ਕਾਰ ਆਵੇਗੀ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।” ਮੈਂ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਸਾਂ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਚਿੰਤਾਤਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੂਜੇ ਪਰੋਗਰਾਮ ਕਿਵੇਂ ਵੇਖ ਸਕਾਂਗਾ। ਨਾ ਜਾਣ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਤਸਲੀ ਲਈ ਹਸਪਤਾਲ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਬਾਕੀ ਸਾਥੀ ਤਾਂ ਪਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅਗੇ ਵਧ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਾਂਗਾ। ਕੁਝ ਗੁਸਾ ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਭਾਸ਼ੀ ਸਾਥੀ ਤੇ ਵੀ ਆਇਆ ਅਤੇ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੇ ਵੀ।

ਫਿਰ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕੀ ਬੀਮਾਰੀ ਤਾਂ ਖਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਥੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਹਾਈ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਵੋਲਗਾਗਤਾਭ ਦੇ ਬਾਕੀ ਪਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦਾ ਫਰਕ ਪਵੇਗਾ। ਪਰ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸਾਂ।

(ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਸਫਾ 5)

ਇਹ ਸੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ਥਾਂ

-ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ-

ਸਤਾਲਿਨ ਗਰਾਦ ਹੁਣ ਜਿਸਨੂੰ ਵਾਲਗੋਗਰਾਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਾਡਾ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਟੂਰਿਸਟ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਠਹਿਰਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਵਾਕਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਥਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਤਾਰ ਘਰ ਤੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਆਫਿਸ ਹੈ। ਸਾਹਮਣੇ ਠੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਹੈ। ਹੋਟਲ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਫਾਲਿਨ ਫਾਈਟਰਜ਼ (ਬਹੀਦਾਂ ਦੀ) ਜੋਤ ਜਗਦੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਦਰਖਤਯ ਵਗਾਰ ਵਜੋਂ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬੰਬਾਰੀ ਵੀ ਨਾ ਸਾੜ ਸਕੀ। ਨਾਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਚੈਕ-ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ-ਦੇ ਲੜਾਈਆਂ ਵੇਖ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਵਾਈਟ ਗਾਰਡ ਨੇ ਹਕ ਤੇ ਨਿਆਂ ਲਈ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਪੰਜ ਸੌ ਸੰਗਰਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦਿਤੀ। ਕੌਮਸੋਲ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਵਾਲੰਟੀਅਰ ਬਰਫਬਾਹੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਸਵੇਰੇ ਨੌਂ ਵਜੇ ਤਕ ਪਹਿਰਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਗੋਰਕੀ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਵੀਹ ਮੰਡਲਾਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਉਸਾਰੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਵਸਾਉਣ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਕੋਲ ਅਥਾਂ। ਦੋਸ਼ ਭਰ ਵਿਚ ਕੌਮਸੋਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ, ਮਲਕਾ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ, ਘੜ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਰਿਰ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਆਏ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁਫਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਤੀ। ਲੋੜੀ ਚਰਕਾਸੋਆ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਤਹਿਰੀਕ ਚਲਾਈ, ਜੋ ਕਿ ਚਤਕਾਸੋਆ ਤਹਿਰੀਕ ਦੇ ਨਾਲ ਪੁਸਿਧ ਹੈ। ਸਟਾਲਿਨ ਗਰਾਡ ਵੀ ਤਬਾਹੀ ਬਾਰੇ ਫਿਲਮ ਵੇਖਣ ਤੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਭਿਆਨਕ ਲੜਾਈ ਹੋਈ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਫੌਜੀਆਂ ਕਿਸ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਨਾਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਨਾਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਡਸਾਇਆ।

ਵੋਲਗਾ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿਤਾ।

ਹੁਣ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਨਵ-ਉਸਾਰੀ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਬੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਾੜੀ ਹੋਈ ਬਿਲਡਿੰਗ ਇਸ ਲੜਾਈ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਵਜੋਂ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਰਜਨ ਪਾਵਲੋਵ ਨੇ ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਇਸਦਾ 25,20 ਦਾ ਗਰੁਪ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਰਿਹਾ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਗਰੁਪ 58 ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਲੜਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਰਜਨ ਪਾਵਲੋਵ ਅਜੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਪਾਵਲੋਵ ਹਾਉਸ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਫਾ ਨਾਸੀਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਅੱਖ ਨਿਕਲ ਗਈ ਸੀ, ਦਾ ਵੀਹ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਿਆਰ ਦੀ ਥਾਂ

ਨਾਂਅ ਸੁਣਕੇ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਇਹੋ ਜਹੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਗਲ ਕੇਵਲ ਏਨੀ ਹੈ ਕਿ ਸੜਕ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੀ ਟੈਕਨੀਕਲ ਕਾਲਜ ਜਿਥੇ ਲੜਕੇ ਵਿਦਿਆ ਪਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਨ ਸਾਹਮਣੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਟੀਚਰਜ਼ ਕਾਲਜ ਜਿਥੇ ਔਰਤਾਂ ਵਿਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਥਾਂ ਦਾ ਨਾਂਅ ਮੁਹਬਤ ਦੀ ਥਾਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੋਸ਼ ਵਾਂਗ ਚੋਰ ਅਥਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

ਅਤੇ ਇਥੇ ਮਰਗਾਈ ਹਿਲਜ਼ ਵੀ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਆਫ ਹੀਰੋਜ਼ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਵਲ ਇਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਿਕਾਂ ਦੇ ਅੱਖੇ (ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਸਫਾ 5)

ਸਤਾਲਿਨ ਗਰਾਦ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੇ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਕੋਠ ਭੁਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। 200 ਦਿਨ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਨਾਜ਼ੀਆਂ ਨੇ ਦਸ ਲਖ ਬੰਬ ਡੇਗੇ। 46 ਹਜ਼ਾਰ ਰੂਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਗਈਆਂ। ਕੁਲ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 145000 ਸੀ। ਸਾਰੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੇ ਦਰਖਤ ਭੁੰਨ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਦਖਲੀ ਹਿਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਇਮਾਰਤਾਂ, ਨਾਜ਼ੀਆਂ ਨੇ ਰਖ ਲਈਆਂ। ਨਾਜ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵੋਲਗਾ ਦਰਿਆ ਉਤੇ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਾਅਰਾ ਉਡਿਆ-ਮਰੇ ਜਾਂ ਬਚਾਓ। ਆਖਰ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਫੌਜ ਦੂਜੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹੁੰਚ ਗਈ।

ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਕੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਕੀ ਪਿਛੋਂ

ਪੱਥਰੀ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਪਤਿਆਂ ਦੇ ਪਤਿਆਂ ਦੇ ਟਿੱਸੂ ਮਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਰੇ ਹੋਏ ਹਿੱਸੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਦਾਗਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆੜੂ ਦੇ ਪਤਿਆਂ ਤੇ ਵਣ ਪੈਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਰੁਮਲਾਂ ਪਤਲੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਵਿਚ ਪਰਾਣੇ ਪਤੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਤਾਂਬੇ ਦੇ ਜਾਂ ਪੀਲੇ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਾੜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਧਬੇ ਪੈਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਖੀਰ ਟਿੱਸੂ ਵਿਗੜ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਸੋਵੀਅਤ ਯਾਤਰਾ—੨੧

ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਘਰ ਦਾ ਬਜਟ

—ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ—

ਪੰਜ ਮੰਜ਼ਰਾ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕਾਰਪੋਜੇਕਾ ਅਨਤੋਨੀ ਦੇ ਮਕਾਨ ਤੇ ਗਏ ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਮਸ਼ੀਨ ਟੁਲਜ਼ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਗਰਾਈਡਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਤਨਖਾਹ 200 ਰੂਬਲ ਮਾਸਕ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਲੋਡੀਆ 90 ਰੂਬਲ ਮਾਸਕ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਅਨਤੋਨੀ ਦੀ ਸੌਸ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ 70 ਰੂਬਲ ਮਾਸਕ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸੋਰ ਤੋਲੋ ਅਠ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ ਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਪਰਵਾਰ 360 ਰੂਬਲ ਮਾਸਕ ਕਮਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਖਾਣੇ ਤੇ ਲਗ ਭਗ 160 ਰੂਬਲ ਮਹੀਨਾ ਖਰਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। 40 ਰੂਬਲ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀ ਖਾਣੇ ਦਾ ਖਰਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮੀਟ, ਆਂਡੇ, ਮਖਣ ਡਬਲ ਰੋਟੀ ਤੇ ਮਛੀ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਚਾਹ ਜਾਂ ਕਾਫੀ ਵਰਤਦੇ ਸਨ। ਨਾਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਮਛੀ, ਆਂਡਾ, ਮਖਣ ਰੋਟੀ ਹਾਸਤ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਦੋ ਕਮਰੇ ਸਨ। ਕਰਾਇਆ ਕੇਵਲ 9 ਰੂਬਲ ਵੀਹ ਕੋਪਕ। ਬਿਸਲੀ ਤੇ ਗੈਸ-ਪਾਣੀ ਆਦਿ ਦਾ ਖਰਚਾ 3-4 ਰੂਬਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਔਸਤਨ ਕੁਲ ਖਰਚ ਗਿਆਰਾਂ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਰੂਬਲ ਤਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਬਚੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਮੁਫਤ ਹੈ। ਘਰ ਤੇ ਰੇਡੀਓ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਬੀਨਾ ਤਰੇਸ ਜੋ ਇੰਬਰ ਸਟਿਕ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ 150 ਰੂਬਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਇਕਨਾ-ਮਿਕਸ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ 150 ਰੂਬਲ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਲੜਕੀ ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾ ਲਈ ਉਹ ਅਜੇ 70 ਰੂਬਲ ਮਾਸਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਅਨਤੋਨੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਫਤਨੀਰਰ ਹੁਧਾਰ ਵੀ ਮਿਤ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਕੋਈ ਸੂਦ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਸਾਡੇ ਇਕ ਸਾਥੀ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਕੇਵਲ ਛੁਟੀ ਦੇ ਦਿਨ ਪੀਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮਿਤਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਹੁਣਾ ਅਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਐਤ-ਵਾਰ ਸਿਨੇਮਾ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਬੀਏਟਰ (ਬੈਲੇ ਜਾਂ ਸਰਕਸ) ਵਿਚ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਘਰ ਦਾ ਬਜਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਚੰਗਾ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਢੰਗਾ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਬਚਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਲੜਕੀ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੌਤਾ ਜਿਹਾ ਬਰਾਵਾਂਗੇ, ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਫੀਸਟ ਉਠਾਵਾਂਗੇ।

ਸਾਡੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਖੜੀ ਖਾਤਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ।

ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵਧ ਵਰਕਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। 850 ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਗਰੁਪ ਵੀ ਹਨ। ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਨ। ਘਟੋ ਘਟ ਤਨਖਾਹ ਇਕ ਸੌ ਰੂਬਲ ਹੈ ਅਤੇ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ 400 ਰੂਬਲ। ਸਮੁੱਚੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਬਜਟ ਉਸਰਤ 140 ਰੂਬਲ ਮਹੀਨਾ ਹੈ।

ਅਨਤੋਨੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪੁਛਿਆ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚੀਨ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਬਾਰੇ ਕਿਵੇਂ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ।

ਜਿਹੜੇ ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਅਸੀਂ ਅਨਤੋਨੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਉਹ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁਲ ਸਕਦੇ।

(ਚਲਦਾ)

ਮੇਰੀ ਸੋਵੀਅਤ ਯਾਤਰਾ-੫

“ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਾਂ”

-ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ-

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰੂਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਉਸਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਅਮਰੀਕਨ ਮਦਦ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਨੇ ਸਾਡੀ ਭਵੀਂ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕੀ ਪੈਦਲ ਟੈਂਕਾਂ ਦੇ ਛਕੇ ਛੁਡਾ ਦਿਤੇ। ਹੁਣ ਵੀ ਬੇਕਾਰੋ ਪਲਾਂਟ ਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦ ਭਾਰਤ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਦੀ ਮਹਿਕ ਵੰਡਣ ਵਾਲਾ ਨਵਾਂ ਕੇਂਦਰ ਉਛਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜਾ ਹੋਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਬਨ ਉਣ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਸੰਘੀਆਂ ਤੇ ਸਮ-ਝੋਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹਨਾ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਖੋਬ ਆ ਕੇ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਸੋਵੀ-ਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਮਿਤਰਤਾ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਕਿੰਨਾ ਭੁੰਘਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਲੈਨਿਨਗਰਾਡ ਵਿਚ ਅਕ-ਤੂਬਰ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਵੇਖਣ ਗਏ। ਬੈਂ ਨੀਨਕੋਵਾ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਵਿਖਾ ਚੁਕੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਬੇਕਾਰੋ ਪਲਾਂਟ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਭਾਰਤ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਲੈਨਿਨਗਰਾਡ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਲੈਕਟਰੋ ਸੀਲਾ ਪਲਾਂਟ ਵੇਖਣ ਗਏ ਤਾਂ ਉਥੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੋਜ਼ਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਅਸੀਂ ਬੈਠੇ ਉਥੇ ਰੂਸੀ ਬੰਡੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਬੰਡੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।

ਭਪਟੀ ਚੀਫ ਅਫ ਦੀ ਫੈਕ-ਟਰੀ, ਜੋ ਇਸ ਫੈਕਟਰੀ ਵਲੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮਦਦ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਉਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਨਵੰਬਰ ਵਿਚ ਉਹ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਨ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਉਹ ਮਾਸਕੋ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹਟਦੁਆਰ ਦੇ ਇਲੈਕਟਰਿਸਟੀ ਪਲਾਂਟ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਰੂਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਲੋਵਾਟ ਬਿਜਲੀ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਛੇਤੀ ਹੀ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਲੋਵਾਟ ਬਿਜਲੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਗੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਲੋਵਾਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਨਾ ਕੇਵਲ ਛੇ ਖੜੇ ਵਿਚ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਕਈ ਥਾਈਂ ਵੀ ਪਣ ਬਿਜਲੀਯਤ ਉਸਾਰਣ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਰ-ਖਾਨਾ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਵਿਚ ਨਾਡੀ ਹਮਲੇ ਵਲੋਂ ਫਰੈਂਟ ਲਾਈਨ ਤੇ ਸੀ।

ਇਹ ਕਾਰਖਾਨਾ ਕਈ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਵੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਨਵੀਨ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਫਿਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਟੈਕਨੀਕਲ ਸਕੂਲ ਵੀ ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਇਥੇ ਵਰਕਰ ਡਿਊਟੀ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਆਪਣਾ ਹੁਨਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਟਰੇਨਿੰਗ ਹਾਸਲ

ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਟੈਕਨੀਕਲ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਸਪੈਸ਼ਲ ਸਿਸਟਮ ਹੈ। ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੇ ਇਸ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਸੌ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਚੰਗੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣਾ ਹੁਨਰ ਵਧਾ ਕੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਏਧਰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਮੋਟੇ ਤਾਜ਼ੇ ਰੂਸੀ ਟੀਚਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹਿੰਦੀ ਰੂਸੀ ਭਾਈ ਭਾਈ। ਜਿਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਬਚੇ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

‘ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਅਸੀਂ’ ਅਰਜਨ ਕੀ ‘ਜੇ ਫੈਕਟਰੀ’ ਵਿਚ ਗਏ। ਇਹ ਮਸ਼ੀਨ ਟੂਲਜ਼ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਮੋਟਰਾਂ ਤੇ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੇ ਮਾਡਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਾਰਖਾਨਾ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਲਈ ਹੈ ਜੋ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਮਾਲ ਵੀ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਜੋ ਅਜ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫੈਕਟਰੀ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਨਵੀਂ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਫਿਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਵੱਖ ਵੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਹੋਟਲਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਠਹਿਰੇ ਉਹ ਛੇ ਮੰਜ਼ਲੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਕਮਰੇ ਸਨ, ਆਰਾਮ ਦਾ ਪਰਾ ਸਾਮਾਨ ਸੀ ਤੇ ਸਾਡੇ ਖਾਣ ਦੇ ਮੋਜ਼ਾਂ ਉਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੋਮੀ ਬੰਡਾ ਬੁਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਵੱਖ ਵੱਖ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਮਜ਼-ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਾਈ-ਚਾਰੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ।

ਲੈਨਿਨਗਰਾਡ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕਰੂਜ਼ਰ ਅਰੋਚ (ਉਹ ਸਮੁੰਦਰ ਬੇੜਾ ਜਿਸ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੇ ਬਗਾਵਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ ਤੇ ਕਰੋਮਕੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਵੇਖਣ ਗਏ। ਬੇੜੇ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਾਡਾ ਇਸ ਲਈ ਹਾਰਦਿਕ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਸਾਂ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਨਾਂਅ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਵੀ ਦਿਤਾ ਕਿ “ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰੋ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਾਂ।” (ਚ ਦਾ)

ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਇਕਤਰਤਾ

ਮਾਛੀਵਾੜਾ 6 ਮਾਰਚ— ਪੰਜਾਬ ਡੀਵੇਲਪਮੈਂਟ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਅਨੁ-ਸਾਰ ਮਾਛੀਵਾੜਾ ਬਲਾਕ ਦੇ ਸਮੂਹ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਕਤਰਤਾ ਸੁੀ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਚਿਲੋਂ ਬੀ. ਡੀ. ਓ. ਮਾਛੀਵਾੜਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਬਲਾਕ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਕੰਮ ਦਾ ਹਕ, ਪਵਿਤਰ ਹੱਕ

—ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ—

ਅਸੀਂ ਸੁਆਲ ਕੀਤਾ ਹਾਦ-
ਸਿਆਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਡਰਾਈ-
ਵਰ ਨਾਲ ਕੀ ਸਲੂਕ ਕਰਦੇ ਹੋ ?

ਉਤਰ ਸੀ : ਜੇ ਡਰਾਈਵਰ
ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਵੇ ਉਸ ਨੂੰ
ਭੀਮੇਟ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਰੇਸ
ਮੈਨ ਦਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਉਸ ਨੂੰ
ਦੇ ਦਿਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਪੀਲ ਕਰ
ਸਕਦਾ ਹੈ, ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ
ਅੰਤਮ ਫੈਸਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕਸੂਰ ਸਬਤ ਹੋਣ ਤੇ ਜੇ ਕਿਸੇ
ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ
ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਦਾ
ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਹਕ ਨਹੀਂ ਖੁਸ਼ਦਾ।
ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੇ ਵੀ ਅਦਾਰਾ
ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਮ ਮੁਹਈਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਹਾਦਸਾ ਹੋਣ ਤੇ ਰੋਡ ਪਲਸ ਤੋਂ
ਉਪਰੰਤ ਸੈਂਟਰਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਵੀ
ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਹੈ।

ਕੇਸ ਜੇ ਸਾਫ ਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ
ਵਰਕਰ ਦਾ ਹੀ ਕਸੂਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ
ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਔਸਤ
ਆਮਦਨ ਮੁਤਬਕ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ
ਰਹੇਗੀ। ਲੰਮੇ ਸੇ ਪੁਲਸ ਕੋਲ ਹੋਵੇਗਾ
ਤਾਂ ਉਸ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਡਰਾਈਵਰ ਦਾ
ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ। ਦੂਜਾ ਕੰਮ
ਮਿਲੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਤਨਖਾਹ
ਮਿਲੇਗੀ।

ਪਲਾਂਟ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮੈਡੀਕਲ
ਚੈਕ-ਅਪ ਸੈਂਟਰ ਹੈ, ਮੀਟਿੰਗ ਹਾਲ ਹੈ,
ਕਲੱਬ ਹੈ, ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਦਫਤਰ
ਹੈ। ਗਲ ਕੀ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਸੀਬ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ
ਚੁਕਿਆ ਹਾਂ।

ਇਲੈਕਟਰੋਸੈਲਾ ਪਲਾਂਟ ਵਿਚ ਵੀ
ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ

ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਹਾਦਸਾ
ਹੋਣ ਤੇ ਪਰੀ ਤਨਖਾਹ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
ਇਸ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ
22 ਡਾਕਟਰ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਜੋ ਵਰਕਰਾਂ
ਦੀ ਸਿਹਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਬੁਚੇਪੇ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਵੀ ਮਿਲਦੀ
ਹੈ। ਔਰਤਾਂ 55 ਸਾਲ ਤੇ ਆਦਮੀ
ਸਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈ
ਸਕਦੇ ਹਨ। ਖਤਰਨਾਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ
ਔਰਤਾਂ 45 ਸਾਲ ਤੇ ਮਰਦ 50 ਸਾਲ
ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਰੀਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ
ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਲੈਕਟਰੋਸੈਲਾ ਪਲਾਂਟ ਵਿਚ
ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਔਸਤ ਮਾਸਕ ਆਮਦਨ
120 ਰੂਬਲ, 200 ਰੂਬਲ ਤੇ 250
ਰੂਬਲ ਹੈ। ਪਲਾਂਟ ਵਿਚ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ
ਵਰਕਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ
ਪਲਾਂਟ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਪਲਾਂਟ
ਹਨ। ਕੁਲ 25 ਹਜ਼ਾਰ ਵਰਕਰ ਕੰਮ
ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕੌਮਿਊਨਿਸਟ
ਵਾਲੰਟੀਅਰ ਕੋਰਾਂ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਜੋ
ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਵਖ ਵਖ
ਜਨਤਕ ਕਰਤਵ ਅਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਮਰਪੈਚਸ ਜੋ ਕਿ ਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ
ਵਾਲੀ ਇਮਾਰਤ ਹੈ, ਹੁਣ ਹਰਮਿਟੇਜ
ਅਖਵਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਦੋ ਭਾਸ਼ੀਆ ਨੇ ਦੱਸਿਆ
ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚ ਰਖੀਆਂ
ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ
ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਲਗਣਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਅਨੁ-
ਮਨ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੋ
ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਸਾਂ।
ਬਕ ਕੇ ਚੁਰ ਹੋ ਗਏ। ਸਰਮੁਤ ਇਕ
ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਤੇ ਸਮਝਣ
ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਿੰਨਾ ਪਿਆਰ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ

30

—ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ—

ਵਾਲਗੋਗਰਾਡ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਰੋਲ ਗਡੀ ਵਿਚ 24 ਘੰਟੇ ਦਾ ਸਫਰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਕਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕੇਂਦਰ ਰਾਹ ਵਿਚ ਵੀ ਸਨ। ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਲਾਲ ਝੰਡੇ ਵਿਖਾਈ ਦੇਂਦੇ ਸਨ।

ਵੋਲਗਾਗਰਾਡ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਮਾਸਕੋ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਪਿਆ। ਉਥੇ ਅਸੀਂ ਅਗਲੀ ਸਵਰ ਤਾਸਕੇਂਦ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਤਾਸਕੇਂਦ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰਾਸਟੋਵ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੇ ਉਤਰਨਾ ਪਿਆ। ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਰਦੀ ਦਾ ਮੜਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ।

ਇਸ ਦੌਰੇ ਵਿਚ ਸਾਥੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਨ ਜੋ ਕਿ

ਬੜੇ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਦਿਲ, ਠਰੱਠੇ ਵਾਲੇ, ਅਤੇ ਮਿਠਣਸਾਰ ਸਨ। ਉਹ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਖਾਸ ਕਰ ਹਰੀਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਤੇ ਖੋਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਗਏ, ਸਥਾਨਕ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਇਜ਼ਤ ਅਫਸ਼ਾਈ ਕੀਤੀ। ਆਮ ਸੋਵੀਅਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਹੱਦੋਂ ਵਧ ਸਨਮਾਨ, ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ।

ਤਾਸਕੇਂਦ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ਼ਬੇਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈ, ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਕ ਕਪੜਾ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਗਏ। ਉਥੇ ਕੌਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਨਬੇ ਫੀਸਦੀ ਔਹਤਾਂ ਹਨ। ਰੂਂ ਬਨਾਉਣ,

ਕਤਨ, ਕਪੜਾ ਬਨਾਉਣ, ਪੁਆਈ, ਸਕਾਈ, ਡਪਾਈ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਕਪੜਾ ਬਾਨ ਬਣ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਇਕ ਸਕੂਲ ਵੇਖਣ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿਸ ਵਿਚ 1800 ਲੜਕੀਆਂ ਵਿਚੋਂ 1200 ਹਿੰਦੀ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਗਾਣੇ ਵੀ ਸੁਣਾਏ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਨਿੱਤ ਵੀ ਵਿਖਾਇਆ। ਲੜਕੀਆਂ ਤਾਂ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛੇ ਤਾਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤੇ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਭਾਰਤ ਕੀ ਪਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਹੈਂ, ਰਾਜਕਪੂਰ ਖੇ ਗਾਣੇ ਅਛ ਲਗਤੇ ਹੈਂ, ਭਾਰਤ ਕ ਨਾਰ ਗਾਣੇ ਹਮੇਂ ਪਿਆਰੇ ਲਗਤੇ ਹੈਂ—ਆਦਿ।

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਗਏ ਤਾਂ ਉਥੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਇਕ ਭਾਰਤੀ ਲੜਕੇ ਨੇ ਵੀ ਅਹਿਮ ਬੀਸਮ ਲਿਖ ਕੇ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਮਾਸਕੋ, ਲੈਨਿਨ ਗਰਾਡ, ਵਾਲਗੋ ਗਰਾਡ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਅਸਿਹ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮਿਲੇ ਜੋ ਵਖ ਵਖ ਯੂਨੀ-ਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਟੈਕਨੀਕਲ ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਵੀ

ਖਾਸ ਇਨ ਨਿਯਤ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਫਸਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਣਾ ਤੇ (6) ਫਸਲ ਦੀ ਵਾਢੀ ਤੇ ਸਫਲ ਦਾ ਪੁਰਾ ਪੁਰਾ ਰੀਕਾਰਡ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ। ਦੂਜੀ ਤੇ ਤੀਜੀ ਫਸਲ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਵਸ਼ਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਲਈ ਦੋ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਚਕਰ ਲਈ 800 ਰੁਪਏ ਤੇ ਤਿੰਨ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਚਕਰਾਂ ਲਈ 440 ਰੁਪਏ ਦੇ ਖਰਚ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਦੋ ਫਸਲਾਂ 660 ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਬੀਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ

ਸਾਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਏਧਰ ਚੰਗੀ ਵਿਦਿਆ ਪਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਉਸ਼ਬੇਕਿਸਤਾਨ ਤੇ ਤਾਜਿਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਤਾਰੀਖ, ਖਾਣੇ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਗੁਆਚੀ ਤੇ ਕਰੀਬੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਚਿਰਚੜ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਸੁਆਗਤ ਹਿੰਦ-ਰੂਸ ਮਿੱਤਰਤਾ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਪਤਧਾਨ ਹੋਦਰ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਗਏ ਤਾਂ ਉਥੇ ਉਸ ਨੇ ਸਾਡਾ ਸੁਆਗਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ। ਫੈਕਟਰੀ ਬਾਰੇ ਦਸਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਸਾਨੂੰ ਖਾਣਾ ਪਕ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹਈਆ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਸਹਲਤਾਂ ਵਿਖਾਈਆਂ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹਸਪਤਾਲ, ਖੇਡ-ਕੁਦ, ਸਿਨੇਮਾ, ਬੀਏਟਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸਹਲਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਕਰੇਗੀ।

ਇਹ ਇਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੁਆਲ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਹ ਆਸ ਰਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਜਨਸੰਘ ਇਸ ਸੁਆਲ ਤੇ ਉਲਟੀ ਖੋਜ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਨਿਜਲੰਗਪਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਵਧਾਣੀ ਸੰਠ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਅਵਸ਼ ਹੀ ਹੋਭੜਾ ਮਾਰਨਗੇ।

ਸਾਡਾ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਪੰਜ ਸਾਬੀਆਂ ਤੇ ਸਮਿਲਤ ਸੀ। ਰਾਮਲੋ ਸਾਡੇ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦਾ ਲੀਡਰ ਸੀ—ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਲੀਡਰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਹਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਡੀਸੀ ਦਾ ਸਾਬੀ ਹਮ ਬੁਰ ਜੋ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਖਾਣਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਲੀਡਰ ਹਨ, ਸਾਬੀ ਗੋਬਿੰਦਾ ਸੁਆਮੀ ਜੋ ਹਾਰਬਰ ਵਰਕਰਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਅਤੇ ਪਰੇਸ ਵਰਕਰਾਂ ਦਾ ਲੀਡਰ ਹੈ ਅਤੇ ਤਾਮਲਨਾਡ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕੋਰਲਾ ਦਾ ਸਾਬੀ ਟੀ. ਜੇ. ਵਰਗੀਜ਼ ਜੋ ਡਾਟੇਲਾਈਜ਼ਰ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦਾ ਲੀਡਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਖਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਸਾਮਲ ਸਨ।

ਇਹ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਦਿਲ-ਚਸਪੀ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਵੇਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਵੇਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੀਬੀ ਬਚਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਦਰਜਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਕਿਤੇ ਸਭ ਵਾਂਗ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛਾਟੀ ਤੇ ਬੇਕਾਰੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ

ਵਿਚ ਲਿਆ ਰਹੇ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਗਲ ਸਾਰੇ ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਨਾਲ ਮਿਲ । ਸਾਬੀ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ

ਮੇਰੀ ਸੋਵੀਅਤ ਯਾਤਰਾ-੧

ਪਾਲਮ ਤੋਂ ਮਾਸਕੋ ਤਕ

-ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ-

ਮੋਟੀਆਂ ਮੁਸਕਲਾਂ ਦੁਰ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਡਬਾਈ ਕਹਿ ਕੇ ਅਸੀਂ ਚਾਰ ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਪਾਲਮ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ। ਪਾਲਮ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਫੋਟੋ ਤੇ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵੇਖੀਆਂ। ਨਾਂਅ ਦੇ ਕੀਤੇ। ਇਹ ਕੰਮ ਖਤਮ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਕ ਸਾਇਬ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਦਿਤੀ—“ਭੁਲਰ ਯੂ ਕਮ ਆਨ”।

ਮੇਰਾ ਮੁਖਾ ਉੱਚੇ ਹੀ ਠਣਕਿਆ ਕਿਉਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਫੌਜ ਵਿਚ ਸਾਂ ਤਾਂ ਪੁਨਾ ਕੋਪ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਫੌਜੀਆਂ ਨਾਲ ਡਾਕਟਰੀ ਮੁਲਾਹਜ਼ੇ ਲਈ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਖੜਾ ਸਾਂ। ਉਦੋਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਵਖ ਕਰ ਕੇ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਹਮਦਰਦੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਨਾਂਅ ਦੇ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕਸਟਮ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਅਗੇ ਲੰਘ ਜਾਓ। ਸਾਡਾ ਵੀ ਉਡਾਣ ਇਕ ਘੰਟਾ ਲੱਟ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਇਕ ਸਾਬੀ ਨੂੰ ਮੌਜ ਆ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸਾਬੀਓ, ਮੈਂ ਪਿਲਾਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਜ਼ਬਾਨ ਕਿਹਾ—ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ।

ਪੀ ਟੀ। ਸਾਬੀ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕੀ ਚਾਰਜ ਹੋਇਆ। ਉਤਰ ਸੀ ਸਵਾ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਅਤੇ 12 ਆਨੋ ਟਿਪ ਦੇ। ਪੂਰੇ ਛੇ ਲਗ ਗਏ। ਇਹ ਵੀ ਚੰਗੀ ਰਹੀ। ਪੰਜ ਕਪ-6 ਰੁਪਏ—ਇਕ ਸਾਬੀ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ! ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਪਾਲਮ ਦਾ ਹਵਾਈ ਅੱਡਾ ਹੈ—ਪਾਲਮ ਦਾ।

ਏਨੇ ਵਿਚ ਐਲਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਜਹਾਜ਼ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਮਾਸਕੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣ। ਅਸੀਂ ਇਕ ਟਰਾਲੀ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਇਹ ਐਲਿਉਸਨ 02 ਸੋਵੀਅਤ

ਰੂਸ ਦਾ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੇ ਸੁਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਇਜ਼ਤ ਗੁੰਜਣ ਲਗਾ। ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿਤੀ “ਪਟੀ ਬੰਨ੍ਹ ਲਵੋ। ਸਿਗਰਟ ਪੀਣਾ ਮੰਨ੍ਹਾ ਹੈ, ਦਿਲੀ ਤੋਂ ਮਾਸਕੋ 9000 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸ ਵੇ 5 ਘੰਟੇ ਲਗਣਗੇ।”

ਜਹਾਜ਼ ਨੇ ਉਡਾਣ ਸੁਰੂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਚੁਸਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਰਸਾਲੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਮਿਲ ਗਏ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਜੋ ਨਾਬਤਾ ਸਾਨੂੰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਨਾਬਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਖਾਣਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਡਬਲ ਰੋਟੀ, ਕੋਕ, ਮਖਣ, ਮੀਟ, ਸੂਜ, ਚਾਅ, ਕਾਫੀ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਚਕਰ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਕਿ ਕੀ ਖਾਣੀਏ ਤੇ ਕੀ ਡਬੀਏ।

ਕੁਰਸੀ ਵੀ ਮਜ਼ਦੂਰ, ਬਣਨ ਦਬ ਓ ਅ ਮ ਕੁਰਸੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਬਣਨ ਦਬਾਉ ਤਾਂ ਐਸ ਟਰੇ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਟਰੇ ਕਢ ਲਓ ਤਾਂ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਦੇ ਮੇਜ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਪੜ੍ਹਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਿਗਰਟ ਦਾ ਕਸ ਵੀ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਬਾਹਰ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਆਪਣੇ ਹੱਠ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਵੀ ਲੈਂਦੇ। ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਆਪਣਾ ਸਫਰ ਤੇ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਉਪਰ ਦੀ ਉਪਰ ਉਡਦਾ ਬਦਲਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰਦਾ, ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉਪਰ ਉਡਦਾ ਚਲਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਗੇ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਹੱਠਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਫੇਦ ਕਪਾਹ ਦੇ ਢੋਰ ਬਖੋਰ ਰਖੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਬਰਫ ਹੀ ਬਰਫ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਢਕ ਰਖਿਆ ਸੀ।

ਮੈਂ ਨਾਬਤਾ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ

ਰਖਣਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਨਿਰਮਾਰਕਸੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇਸ਼ ਬਪਣਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸੀਤਾ ਹੁਣ ਸੁਚੇਤ ਹੈ।

ਕਾ: ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਾਹਲ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਹਸਰਤ ਜੋ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਇਸ ਸਿਮਾ-ਸਤ ਵਿਚ ਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਕ ਪਿਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਦੂਜੀ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਵਰਤ ਗਏ ਹਨ। ਨੁਕਸਾਨ ਤੁਹਾਡਾ ਦੋਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਨਕਲਾਬ ਕਿਵੇਂ ਆਵੇ? ਇਹ ਬਗੜਾ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਸੀ ਹੈ ਪਰ ਜਨਤਾ ਅਜੇ ਇਸ ਸਟੇਜ ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਈ ਜਿਸ ਦਾ ਰੋੜ ਤੁਸੀਂ ਦੋਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਪਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ। ਇਨਕਲਾਬ ਚਾਹੁ ਕੇ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਮਝੌਤੀ ਆਖਰ ਜਨਤਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਆਵੇਗਾ ਜਾਂ ਇਕੱਠੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਹੀ ਲੈ ਆਵੇਗੀ? ਹਰ ਕੋਈ ਇਹੀ ਆਖੇਗਾ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਆਵੇਗਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਖਾਲੀ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਟਕਰਾਉ ਨੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਬੀਆਂ

ਵਾਲੀ ਵੋਟਰ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਦਾ ਕਪ ਮੰਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਕਿੰਨੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜੁਆਬ ਮਿਲਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਟਰਿਪ (ਆਉਣ ਸਾਣ ਦੇ) 45 ਰੁਬਲ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਚਾਰ ਟਰਿਪ (ਫਰੇ) ਲਗਦੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਸਬਬਾਂ ਵਿਚ 180 ਰੁਬਲ ਮਹੀਨਾ ਮਿਲਦੇ।

ਸਾਡਾ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਮਾਸਕੋ ਦੇ ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਅੱਡੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਤਿੰਨ ਸਾਬੀ ਸਾਡੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਨ ਸਾਬੀ ਜਾਕੂਨਿਨ, ਸਾਬੀ ਸਿਮਰੋਫ ਅਤੇ ਸਾਬੀ ਪੀਰੋਫ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਪੁਛਿਆ ਇਡੀਅਨ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ?

ਅਸੀਂ ਉਤਰ ਦਿਤਾ। ਯੇਸ (ਹਾਂ) ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਦੋ ਕਾਰਾਂ ਤਿਆਰ ਖੜੀਆਂ ਸਨ। (ਚਲਦਾ)

ਉਸਵਾਸੀ ਬੰਦ ਕਰੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਫੁੱਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਲੋਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਕਿਸ਼ਨ ਸੁਰਜੀਤ ਅਤੇ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਡੋਲੀਆਂ ਤੁਹਾਡੀ ਗਲਤੀ ਕਾਰਨ ਹਾਰੇ ਹਨ। ਇਹ ਗਲਤੀ ਨੰਗੀ ਦਿਸ ਰਹੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਮਾਰਕਸੀਆਂ ਦੀ ਗਲਤੀ ਅਕਾਲੀ ਸਮਝੌਤੇ ਵਿਚ ਲੁਕ ਗਈ ਹੈ।

ਸੋ ਕੁਝ ਧਿਆਨ ਗੋਚਰੇ ਲਿਆ ਉਂਦਾ ਹਾਂ। 1, ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਠੀਕ ਤਾਕਤ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਵਿਚਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਮਝੋ।

2. ਤੁਸੀਂ ਉਪਰ ਡਾਢ ਕਿਵੇਂ ਲੜਾਈ ਲੜੋ ਪਰ ਸੀਤਾ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ। ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਦੂਜੀ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਉਸੀ ਲਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖੋ ਰਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ। ਆਮ ਲੋਕ ਅੱਡ ਅੱਡ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਰਕਰ ਦੋ ਗਲਤ ਕੰਮ ਨਾਲ ਸਾਝੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬਦਨਾਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

3. ਸਨਅਤੀ ਅਦਾਰੇ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਲ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਵਧ ਦੇਵੋ। ਹਰ ਸਨਅਤੀ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਚੋਣ ਲੜੀ ਜਾਵੇ।

4. ਜਿਥੇ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੋਣ ਲੜੇ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਪਾਰਟੀ ਉਸਦਾ ਡਟਕੇ ਸਮਰਥਨ ਕਰੇ। ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਆਪ ਵੀ ਉਥੋਂ ਖਤਮ ਹੋਵੇਗੀ।

5. ਦੋਵੇਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਾਜ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨਾ ਕਿ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦੇ ਰਹੋ ਤਾਂ ਯਾਦ ਰਖੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਦੋਵੇਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀਆਂ। ਲੋਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਆਸਵੰਦ ਇਕ ਪਾਠਕ, ਪਿੰਡ ਨਾਰੋਮਾਜਰਾ।

ਹਰਿਮੰਤ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਰੁਧ ਕਿੰਨਾ ਗੁਸਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਨੁਮਾਇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿਚ ਤਾਰੀਖੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਤਕੀਆਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਆਦਮੀ ਇਹ ਪਰਭਾਵ ਲਏ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸੋਵੀਅਤ ਲੋਕ ਹਮਲੇ ਤੇ ਜੰਗ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਘਿੜਾ ਰਖਦੇ ਹਨ—ਰੂਸ ਉੱਤੇ ਨੀਪੋਲੀਅਨ ਦਾ ਹਮਲਾ, ਜ਼ਾਰਬਾਗੀ ਤੇ ਜ਼ਾਗੀਰੀ ਪਰਬੰਧ ਦੇ ਅਤਿਆਚਾਰ, ਮੋਲਾਣਿਆਂ ਤੇ ਪੋਪਾ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ, ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸਵੇ-ਜ਼ਹਿਦ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਫਾਸ਼ੀ ਦਰਿੰਦਿਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਡਟਵਾਂ ਵਿਰੋਧ, ਵੋਲਗੋਗਰਾਦ (ਸਤਾਲਿਨ ਗਰਾਡ) ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਤੇ ਨਵ-ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਨੁਮਾਇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ।

ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕਬਰਸਤਾਨ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ — ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਹਨ ਜਾਂ ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਬਾਹਰ— ਤੇ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਟੁਟਦੀਆਂ। ਭਾਵੇਂ ਕਰਮਿਲਨ ਵਿਚ ਕਾਮਰੇਡ ਲੈਨਿਨਸਦੀਵੀ ਨੀਂਦਰ ਸੋ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਸਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਨ।

ਲੈਨਿਨਗਰਾਡ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਗਰੇਵ ਜਾਰਡ (ਕਬਰਸਤਾਨ) ਜਿਥੇ ਲਖਾਂ ਲੋਕ ਦਫਨਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਵਾਲਗੋਗਰਾਡ ਦਾ ਫਾਲਣ ਟਾਈਟਰਡ (ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਜੋਤ)—ਜਿਥੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਕੋਮਮੋਲ ਦੇ ਵਾਲੰਟੀਅਰ ਸਵੇਰੇ ਨੇ ਵਜੇ ਤੋਂ ਰਾਤ

ਮੇਰੀ ਸੋਵੀਅਤ ਯਾਤਰਾ—੬

ਹਾਂ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ.....

—ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ—

ਦੇ ਨੇ ਵਜੇ ਤਕ ਪਹਿਰਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ), ਅਰਜਨ ਕੀ ਜੇ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਉਸਦਿਆਂ ਮਜ਼ਰ (ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਨਾਜ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਲੜਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ) ਆਦਿ ਸਥਾਨ ਵੇਖਕੇ ਹਰ ਆਦਮੀ ਹਤਿਆਰਿਆਂ ਵਿਰੁਧ ਗੁਸੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲਾਲ ਪੀਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕ ਕਿਵੇਂ ਫੁਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਖਿਹਨਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਸਦਕਾ ਅੱਜ ਉਹ ਸਿਰ ਉਚਾ ਕਰ ਕੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੁਟਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਅਕਲ ਅਨੁਸਾਰ ਤਨਖਾਹ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ ਵੀ ਡਿਸਪਲਿਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਸੋਸ਼ਲ ਸਕਿਊਰਟੀ ਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਬੋਲ-ਬਾਲਾ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਮਤਵਾਲਾ ਹੈ।

ਇਹ ਗਲ ਵਰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਸਗੋਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਜੀ ਦਰਿੰਦਿਆਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਸਤਾਲਿਨ ਗਰਾਡ (ਵਾਲਗੋਗਰਾਦ) ਵਿਚ ਚਪੇ ਚਪੇ ਲਈ ਲੜਾਈ ਹੋਈ। ਮਕਾਨਾਂ ਤੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੇਂਡੀਆਂ, ਗਲੀਆਂ ਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਤਕ ਵਿਚ ਨਾਜ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਪਟਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਨਾ ਕਰਨ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅੱਜ ਤਾਰੀਖ ਦੇ ਵਰਕ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ। ਅੱਜ ਉਸ ਤਬਾਹੀ

ਦੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਇਕ ਇਮਾਰਤ ਸਤੀ-ਟੁੱਟੀ ਬਤੌਰ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਵਾਲਗੋਗਰਾਦ ਫਿਰ ਤੋਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਜਿਉਂ-ਖਲੋਤਾਹੇ, ਸਗੋਂ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਾਲਗੋਗਰਾਡ ਨੂੰ ਫਿਰ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਵਸਾਇਆ ਗਿਆ, ਇਸ ਦੀ ਫਿਲਮ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਇਸ ਤਾਰੀਖੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸਾਮਰਾਜੀ ਤਾਕਤਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਈਆਂ, ਹਰ ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿਚ ਦਰਜਨਾਂ ਦੇਸ਼ ਸਾਮਰਾਜੀ ਚੁੰਗਲ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜ ਆਪਣੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ। ਵੀਅਤਨਾਮ ਵਿਚ ਜੋ ਖੂਨੀ ਖੋਭ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜ ਖੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਰੁਧ ਰੂਸੀ ਲੋਕ ਕਿਵੇਂ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਇਹ ਵੀ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ।

ਇਕ ਰੂਸੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਸ਼ੋਸ਼ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬੰਦੂਕ ਲੈ ਕੇ ਵੀਅਤਨਾਮ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੀਅਤਨਾਮੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਮਾਰ ਭਜਾਵਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਜੇ ਮਦਦ ਅਸੀਂ ਵੀਅਤਨਾਮੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

ਰੂਸੀ ਲੋਕ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿਚ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰੋਲ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਨੂੰ ਫਾਸ਼ੀ ਦਰਿੰਦਿਆਂ ਦੇ

ਹਮਲਿਆਂ ਵੇਲੇ ਜੋ ਕੀਮਤ ਅਦਾ ਕਰਨੀ ਪਈ ਅਤੇ ਜੋ ਤਬਾਹੀ ਹੋਈ, ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਡਾਤੀ ਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਕਬਰਸਤਾਨ, ਅਣਜਾਣੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਮਕਬਰੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਖਾਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਜਗਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾਕੇ ਹਿਟਲਰੀ ਦਰਿੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਭਜਾਇਆ ਤੇ ਬਤਲਿਨ ਤੇ ਵਿਜੈ ਦਾ ਝੰਡਾ ਜਾ ਬੁਝਾਇਆ, ਅੱਜ ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਸ਼ਾਲਾ! ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਜੰਗ ਫਿਰ ਕਦੇ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਮਾਂ ਦਾ ਲਾਲ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਤੀ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਰਾ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਲੜਕੀ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੈਣ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਰਾ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਿਤਾ ਮਾਰੂ ਜੰਗ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਬਚੇ ਦੀ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾ ਰਹੇ।

ਹੀਰੋਬੀਮਾ ਤੇ ਨਾਗਾਸਾਕੀ ਨੂੰ ਕੋਠ ਫੁਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਨੇ ਜੰਗ ਦੇ ਅੰਤਮ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਐਟਮ ਬੰਬ ਡੇਗ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੰਨ ਕੇ ਰਖ ਦਿਤਾ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲੱਗੜੀ ਲੁੱਠੀ ਕਰ ਦਿਤੀ।

ਸ਼ਾਲਾ: ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਰ ਕਦੇ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਰਹੇ।

ਵਾਲਗੋਗਰਾਡ ਵਿਚ ਫਾਲਣ ਟਾਈਟਰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਟੂਰਿਸਟ ਹੋਣ ਸੀ। ਇਕ ਜੋੜੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਣ ਤੇ ਉਥੇ ਪਾਰਟੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਡਿਪਲੋਮਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਰਖੀ। ਸਾਜ਼ ਵਜ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪੁਲਸ ਤਾਂ ਹਿਸਦਾਰ ਨਹੀਂ ਬਹਾਦਰ ਕੋਲ ਅਜਿਹਾ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਜਿਸ ਦਾ ਲਸੀ ਹੋਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ।

ਇਹ ਮੁਕਦਮਾ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਮਕਤੂਲ ਸੁਰਜਠਾਨ ਦੇ ਭਰਾ ਬਿਸ ਕਸ਼ੋਰ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖਤ ਵਿਚ ਹੈਰਾਨੀ ਭਰਿਆ ਇਨਕਲਾਬ ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ। ਬਿਸ ਕਸ਼ੋਰ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਪੁਲਸ ਕਪਤਾਨ ਸ਼ੀਬਰਾਮ ਤੇ ਇਲਕਾਮ ਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕਤਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਥ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਪੁਲਸ ਨੇ ਅੱਜ ਤਕ ਉਸ ਵਸੀਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨੇ (ਬ ਕੀ ਦੇਖੋ ਸਟਾ 5)

ਉਹ ਖਾਣਾ ਖਾਂਦੇ, ਭਾਨਸ ਵੀ ਕਰਦੇ, ਗਿਪਾ ਵੀ ਪਾਂਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਢਾਰੀ ਖਤਮ ਹੋਈ। ਸਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਡੰਗੜੇ ਵਰਗੀ ਟੀਊਨ ਨਿਕਲੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਟੇਬਲੇ ਵਿਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਗਰੁਪ ਵੀ ਗਿਆ। ਇਕ ਕੁਝੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗਰੁਪ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਪਿਛੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕੀ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਾਂ? ਸਾਡੇ ਹਾਂ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੇ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਅਸੀਂ ਰੂਸੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਹਾਂ ਤੇ ਜੰਗ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਅਮਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਮੈਂ ਅਮਨ ਦੀ ਘੁੰਗੀ ਦਾਇਕ ਬੈਲਗੁਰੂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਲੜਾਈਆਂ ਦੇ ਸਖਤ ਵਿਰੁਧ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਅਮਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰਾਂਗੇ ਰੂਸੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਕਰਾਂਗੇ।

ਸਰਦੀ ਨਾਲ ਲੁਕਣ-ਮੀਚੀ

-ਵੀਰ ਭਾਨ ਭੁਲਰ-

ਅਸੀਂ ਵੋਲਗਰਾਡ ਤੋਂ ਤਾਸ਼ਕੰਦ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਹਸਪਤਾਲ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸਾਂ। ਦੂਜੇ ਸਾਥੀ ਡਾਕਟਰੀ ਮੁਕਾਮ ਵਿਚ ਠੀਕ ਠਾਕ ਪਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਵੀ ਵਾਪਸ ਮਿਲ ਗਈਆਂ। ਪਰ ਮੌਸਮ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਕਾਰਨ ਹਫਤੇ ਤੋਂ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਉਡਾਣ ਬੰਦ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੋਂ ਮਾਸਕੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਮੌਸਮ ਠੀਕ ਹੋਣ ਤੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਤਾਸ਼ਕੰਦ ਲਈ ਉਡਾਰੀ ਲਾ ਸਕਦੇ ਸਾਂ।

ਅੰਕਸਪਰੈਸ ਟਰੇਨ ਨਿਕਲ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਮੁਸਾਫਰ ਗਡੀ ਰਾਹੀਂ ਮਾਸਕੋ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੀ। ਰਾਹ 24 ਘੰਟੇ ਦਾ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਗਡੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਨਾਸ਼ਤਾ ਤੇ ਖਾਣਾ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਤਾ। ਗਡੀ ਵਿਚ ਬਿਸਤਰਾ ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਰਾਤ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਬਾਹਰ ਦਾ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ। ਸਵੇਰ ਹੋਈ। ਰਾਹ ਮੰਗਵਾਈ ਗਈ। ਮੂੰਹ-ਹੱਥ ਧੋਣ ਲਈ ਵੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਪੈਸ਼ਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਗਿਆ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ 12 ਘੰਟੇ ਦਾ ਸਫਰ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਦਾ ਕਾਫੀ ਹਿਸਾ ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ-ਥਾਂ ਥਾਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਲਾਲ ਝੰਡੇ। ਬਰਫਬਾਰੀ ਕਾਰਨ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਤਕ ਕੰਮ ਬੰਦ ਸੀ।

ਗਰਸੇਫ ਅੰਵਾਨੋਵ ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਵਾਰਸ਼ਲੋਫ ਪਰੈਸ ਵਰਕਰ ਗਡੀ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਨੇੜੇ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡਾ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁਛਿਆ। ਕਦੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਦੋ-ਭਾਸ਼ੀ ਸਾਥੀ ਬੜਾਨੋਫ ਮਦਦ ਕਰ ਦੇਂਦਾ, ਕਦੇ ਅਸੀਂ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਚਲਾ ਲੈਂਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਖਾਣਾ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਬਾਰੇ ਪੁਛਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਲਗ ਭਗ 150 ਰੂਬਲ ਮਹੀਨਾ ਸਨ। ਭੋਜੀ ਰਕਮ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬੀਵੀਆਂ ਕਮਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਸਨ।

ਇਹ ਗਲ ਵਰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤਨਖਾਹਾਂ ਘਟ ਜਾਂ ਵਧ ਹਨ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ ਕਿਉਂਕਿ ਤਨਖਾਹਾਂ ਕੰਮ ਅਨੁਸਾਰ, ਹੁਨਰ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ, ਹੁਨਰ ਸਿਖਣ, ਹੁਨਰ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਚੱਲਦੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਇਕ ਲੋਡੀ ਵਰਕਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 120 ਰੂਬਲ ਮਹੀਨਾ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 165 ਰੂਬਲ ਤਕ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਭਰ ਮੁਟਿਆਰ ਸੀ ਤੇ ਅਜੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਨਾਈਟ ਅਲਾ-ਉੱਸ, ਮੀਲ ਭਤਾ ਕੰਮ ਓਰਾਨ ਕਿੰਨੇ ਮੀਤ ਗਡੀ ਚਲੀ, ਪਾਸਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂ-ਲਤਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ।

ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਗਰੁਪ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਆਰਾਮ ਮਿਲੇਗਾ। 24 ਘੰਟੇ ਵਿਚ ਟਰੇਨ ਮਾਸਕੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਕੁਝ ਸਮਾ ਰੈਸਟ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਫਿਰ ਗਡੀ ਨੂੰ ਵੋਲਗੋ-ਗਰਾਡ ਲੈ ਆਉਣਗੇ। ਹਫਤੇ ਦੇ ਬਾਕੀ ਦਿਨ ਰਹੇਗੀ।

ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਹੀ ਲੜਕੀ ਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਮਨ ਦਾ ਬੱਜ ਦਿਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਬੱਜ ਲੈ ਲਿਆ। ਅਤੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲ ਵੇਖਣ ਲਗ ਪਈ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਬੱਜ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਰੂਸੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਬੱਜ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰਖਣਾ!

ਗਡੀ ਦੇ ਮਕੈਨੀਕਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਨਾਲ ਤਾਂ ਖੂਬ ਗੱਪ-ਸ਼ਾਪ ਲੜੀ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਬਾਰੇ ਵਾਕਫੀਅਤ ਚਾਹੀ। ਉਸ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਫੁਟ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹਿਆ।

ਉਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਰੋਸ਼ਨ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਦਿਲ-

ਚਸਪੀ ਰਖਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੀ ਘਟੇ ਘਟ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਅਸਲ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਬੜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸੁਣੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਉੱਤੇ ਹੋਏ ਤਸੱਦਦ ਤੋਂ ਦੁਖ ਸੀ।

22 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਉਸ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਸਾਂ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਦੇਸ਼-ਵਿਆਪੀ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ।

23 ਤਾਰੀਖ ਸਵੇਰੇ ਸਾਡੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਕਿਉਂ ਰੋੜ ਤੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਵਲ ਦੌੜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਥੋਂ ਅਸੀਂ ਤਾਸ਼ਕੰਦ ਲਈ ਚਲਣਾ ਸੀ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਜੰਗਲ ਹੀ ਜੰਗਲ, ਬਾਗ ਹੀ ਬਾਗ ਅਤੇ ਬਰਫ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਸੀ। ਬਾਗਾਂ ਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸੁਹ ਬਾਗ ਤੇ ਜੰਗਲ ਲਾਏ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਾਗਾਂ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਘਰ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਦਾ ਰਾਹ ਇਕ ਘੰਟੇ ਦਾ ਸੀ।

ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਹੋ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਚਾਹ ਆਦਿ ਪੀਣ ਲਗ ਪਏ। ਅਜੇ ਸੋਚ ਹੀ ਰਹੇ ਸਾਂ ਕਿ ਕਿਉਂ ਦਾ ਹੋਟਲ ਵਾਪਸ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਦਾ ਸਿਗਨਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਰਾਤ ਦੇ ਇਕ ਵਜੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਐਲਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜਹਾਜ਼ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਰਸਟੋਫ ਦੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੇ ਉਤਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

ਰਸਟੋਫ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੇ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਬਰਫ ਪੈਣ ਦੀ ਹੱਦ ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਅੱਡੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚਦੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਸਦੀ ਦੀ ਮਜ਼ਾ ਆ ਗਿਆ। ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਾਨੂੰ ਆਮ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰਾ ਕਮਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਆਰਾਮ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਸਾਡੇ ਦੋ ਭਾਸ਼ੀ ਸਾਥੀ ਨੇ ਉਥੇ ਪਾਰਟੀ ਸਕਤਰ ਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ

ਗਲਤੀ ਕਿਉਂ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਭਾਗ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਜੇਹੜੀ ਹਵਾ ਖਾਧੀ ਅਸੀਂ ਵੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਸੁਣੋ ਕਿ ਖਾਧੀ ਕਿਉਂ ?

ਅਸੀਂ ਉਦੋਂ ਨਾ ਛੋਟੇ ਸਾਂ, ਨਾ ਵਡੇ, ਵਿਚਲਾ ਮੇਲ ਸਾਂ। ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਦਾ ਸਾਇਆ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ। ਅਸੀਂ ਸ਼ਟਲੀ ਜ਼ਰੂਰ ਸਾਂ। 13 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਜਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲਾ ਬਾਗ ਵਿਚ ਇਕ ਫਰੰਗੀ ਨੇ ਅੱਧ ਹੀ ਘੰਟੇ ਵਿਚ 1600 ਮਾਰ ਦਿਤੇ, ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਦੇ ਕੇ ਜਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲਾ ਨੂੰ ਅਮਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮ ਦਾ ਬੂਟਾ ਇਕ ਦਮ ਇਕ ਦਰਖਤ ਬਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜੁਤੀਆਂ ਚਟਖਾਂਦੇ ਫਿਰਾਂਗੇ। ਕੋਈ ਸਾਨੂੰ ਦੇਸ਼-ਭਗਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹੇਗਾ। ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਲਹੂ ਜ਼ਰੂਰ ਖਲਣ ਲਗਾ ਸੀ। ਰੋਸ ਨਾਲ ਹੁਮਾਸ ਜਿਹਾ ਕੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਕਿੰਨੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਗੋਰਾ ਸੋਲਾਂ ਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁਣੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੋਲਾਂ ਜੋ ਭੱਭ ਬਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲੋਂ ਮੁਖੀ-ਗਾਜਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ।”

ਜਦੋਂ ਹਰ ਗਡੀ ਮੁਹੱਲੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਂਚ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਟਿਕਟਿਕੀ ਦਿਤੀ ਭੁਲ ਕੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੱਟ ਦੇ ਬਲ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣ ਲਗਾ, ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਸਤ ਭੰਗ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਗੇ, ਬਚੇ ਸੰਗੀਨਾ ਤੇ ਟੰਗੇ ਜਾਣ ਲਗੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਸਚ ਮੁਚ ਪਰਲੋ ਆ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਸ਼ੋਤਾਨ ਹੀ ਸ਼ੋਤਾਨ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲਗੇ.....ਆਖਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਮੰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਰਣ ਚੰਡੀ ਜਾਗ ਉਠੀ-ਲਗੇ ਸਥਿਆ ਦੇ ਜਥੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਲ ਵਧਣ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਕ ਜਥੇ ਵਿਚ ਸ਼ਮਲ ਹੋ ਕਏ।

ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਸਾਡੀ ਬਾਹ ਫੜ ਕੇ ਚਿਲਾ ਦਿਤੀ। ਸਾਡੀਆਂ ਅਖਾਂ ਵਿਚ ਅਖਾਂ ਪਾ ਕੇ ਬੋਲਿਆ ‘ਚੁਪ ਚਾਪ ਘਰ ਚਲੋ ਜਾਓ। ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਜਪਨ ਸ਼ਹਿਰ ਤਕ ਨਠਨ ਹੋਵੇਗਾ! ਜਾਓ, ਭਜ ਜਾਓ।’

ਉਹ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ।

ਇਥੇ ਠਹਿਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਥੀ ਆ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਖਾਣੇ ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਅਜੇ ਖਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਐਲਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਭਜੋ ਭਜੀ ਵਿਚ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਸੁਆਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ।

ਸਾਡਾ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਰਸਟੋਫ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਚੰਨ-ਵਾਦੀ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਬੇ ਵਕਤ ਸਾਡੇ ਲਈ ਬੜਾ ਤਕਲਫ ਕੀਤਾ। ਆਖਰ ਅਸੀਂ ਤਾਸ਼ਕੰਦ ਜਾ ਉਤਰੇ।-(ਚਲਦਾ)

ਗਜ਼ਲ

-ਵੀਅਤਨਾਮੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੋ ਕੇ-

ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਕੱਖ ਵੀ ਅੰਸੀ ਕਹਾਣੀ ਕਰਨਗੇ।
ਮਾੜੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਬ ਵੀ ਜਿਸਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਨਗੇ।

ਇਹ ਜੋ ਸੂਰਜ ਚੁਲਮ ਦੇ ਸੁਲਗਦੇ ਨੇ ਚਮਨ ਤੇ,
ਵੇਖ ਲੈਣਾ ਜਿਸਕਦੇ ਸਾਹਾਂ 'ਚ ਇਕ ਦਿਨ ਠਰਨਗੇ।

ਬਾਗਬਾਜ਼ੋ ਚਮਨ ਦੀ ਖੁਦ ਮਹਿਕ ਵੇਚੀ ਜਾ ਰਹੇ,
ਭਾਲਦੇ ਮਹਿਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਵੇਖ ਲੈਣਾ ਮਰਨਗੇ।

ਏਸ ਵਾਦੀ ਦੇ ਜੋ ਪਥਰ ਅਜ਼ਲਾਂ ਤੋਂ ਖਾਮੋਸ਼ ਨੇ,
ਇਕ ਦਿਨ ਤਾਰੀਖ ਦੀ ਹਿੱਕੜੀ ਤੇ ਤੋਹਮਤ ਧਰਨਗੇ।

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਮੰਜ਼ਲ ਨੇ ਆਖਰ ਚੁਮਣੈ,
ਜੋ ਪੀੜ ਤਿਖੇ ਕੰਢਿਆਂ ਦੀ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਜਰਨਗੇ।
ਚਮਨ ਕਾਦਿਆਨੀ